

Høgskolen i Telemark

**Grønn omsorg med husdyr i landbruket for
mennesker med psykiske lidelser
- sett fra bondens side**

Masteroppgave av Ingeborg Ragni Hønsen

Master i Natur-, Helse- og Miljøvern

2005

Avdeling for allmenne fag

Hallvard Eikas plass, 3800 Bø

Forord

Historisk sett har husdyr spilt forskjellige roller i forskjellige kulturer og etniske grupper. Det er godt kjent at kjæledyr som hunder og katter er gunstige for folks mentale helse. Ingen tilsvarende dokumentasjon finnes på forholdet mellom mennesker og tradisjonelle husdyr.

I forbindelse med prosjektet Grønn omsorg med husdyr for mennesker med psykiske lidelser, der effekter av husdyr på psykiatriske pasienter testes, har jeg ved hjelp av en spørreundersøkelse kartlagt hvordan gårdbrukeren opplever/føler det å gi et slikt tilbud, og å ha psykiatriske pasienter (brukere) på gården sin.

Jeg er mastergrads-student ved Høgskolen i Telemark, avdeling Bø, og kom over dette prosjektet da det var omtalt i Nationen på vårparten i 2003. Jeg tok kontakt med Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap ved Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) i Ås, og etter hvert fikk vi utarbeidet en avtale om ekstern veiledning til en mastergrads-oppgave og en prosjektbeskrivelse som ble godkjent av Institutt for natur- helse og miljøvern i Bø.

Temaet fenget veldig siden jeg i ferier og enkelte helger jobber på en psykiatrisk institusjon som miljøarbeider på en avdeling der har de høner, kaniner, akvariefisk og katt. Noen av pasientene har hovedansvaret for stellet av disse dyrene. Det er tydelig å se at dyrene er en trivselsfaktor på institusjonen.

Jeg vil gjerne rette en takk til alle som har gjort det mulig for meg å gjennomføre denne oppgaven. Spesielt vil jeg takke professor Bjarne O. Braastad og stipendiat Bente Berget som har stilt opp med veiledning fra UMB. Oppgaven hadde ikke blitt den samme uten all den hjelp og støtte jeg har fått underveis av dem. Jeg vil også rette en takk til gårdbrukerne som har tatt seg tid til å svare på spørreskjemaene, fylkeskontaktene i Grønn omsorg som skaffet tilveie adresselister og til Norges Bondelag og Norsk Bonde - og Småbrukarlag for innspill til spørreundersøkelsen. Takk til førsteamanuensis Per Chr. Hagen ved Høgskolen i Telemark for hjelp i Minitab, og professor Jan Heggenes som er veileder ved Høgskolen i Telemark. Til slutt vil jeg takke Felleskjøpet Øst Vest som har stilt opp med premier til de som svarte. Premiene besto av et hørselvern med radio, og et vanlig hørselvern.

Skogbygda, 18. mai 2005

Ingeborg Ragni Hønsen

Innhold

1	SAMMENDRAG	3
2	SUMMARY	5
3	INNLEDNING	7
3.1	NASJONAL SATSING PÅ PSYKIATRI	7
3.2	INTERNASJONALE TILTAK INNEN GRØNN OMSORG	9
3.3	RAMMENE RUNDT HELSEVERNTILBUDENE	9
3.4	LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENTETS STRATEGI FOR NÆRINGSUTVIKLING	10
3.5	NORGES BONDELAG SIN TILTAKSPLAN FOR 2004/2005	11
3.6	NASJONALT PROSJEKT FOR BRUK AV GÅRDEN SOM RESSURS FOR OPPLÆRINGS, - HELSE - OG SOSIALSEKTOREN	11
3.7	EVALUERINGSRAPPORT FRA VESTFOLDPROSJEKTET	11
3.8	PROSJEKTET GRØNN OMSORG MED HUSDYR I LANDBRUKET FOR MENNESKER MED PSYKISKE LIDELSER	12
3.9	GRØNN OMSORG MED HUSDYR I LANDBRUKET FOR MENNESKER MED PSYKISKE LIDELSER – SETT FRA BONDEN SIDE	13
4	METODE	14
4.1	SPØRRESKJEMA	14
4.2	SPØRSMÅL	15
4.3	DATAANALYSE	16
5	RESULTATER	17
5.1	BONDEN I GRØNN OMSORG	17
5.1.1	<i>Drift</i>	18
5.1.2	<i>Erfaring</i>	18
5.1.3	<i>Sysselsetting</i>	19
5.1.4	<i>Yrke</i>	19
5.2	ØKONOMI	20
5.3	STØRRELSE PÅ TILBUDET	22
5.4	SAMARBEID OG KOMMUNIKASJON	22
5.5	EVALUERING OG OPPFØLGNING	24
5.6	EFFEKTER AV TILTAKET	26
5.7	KOMPETANSEBEHOV	28
5.8	HVORDAN TILTAKET FUNGERER	30
5.9	PRAKTISKE ANBEFALINGER FRA GÅRDBRUKEREN	31
5.10	VELFERD OG TRIVSEL MED GRØNN OMSORGTILBUD	33
6	DISKUSJON	37
7	KONKLUSJON	42
8	LITTERATUR	43

VEDLEGG 1, SPØRRESKJEMA

VEDLEGG 2, FØLGE BREV TIL SPØRRESKJEMA

1 Sammendrag

Dette er en masteroppgave som er utført som en del av et større doktorgradsprosjekt ved Universitet for miljø og biovitenskap (UMB), der det undersøkes om dyr kan ha positive effekter på den psykiske helsen til psykiatriske pasienter. I denne masteroppgaven er en postal spørreundersøkelse benyttet for å se på hvordan gårdbrukeren opplever det å delta i arbeid med tilrettelagt sysselsetting for mennesker med psykiske lidelser.

Følgende hovedtemaer har blitt undersøkt:

- Hvordan Grønn omsorg fungerer som en næringsrettet tileggsfunksjon på gården
- Om arbeidet med Grønn omsorg for psykiatriske pasienter er noe som gårdbrukeren oppfatter som meningsfylt og har lyst til å fortsette med
- Om slikt arbeid gir økt livskvalitet for gårdbrukeren
- Hvordan kommunikasjon med helsevesenet fungerer
- Om det har oppstått problemer og forslag til løsning av disse problemene
- Om gårdbrukeren kan se noen effekter av terapien på brukerne
- Gårdbrukerens behov for økt kompetanse på noen fagområder

Det ble utarbeidet et postalt spørreskjema som ble sendt ut til 142 gårdbrukere som ga tilbud innen Grønn omsorg med husdyr for mennesker med psykiske lidelser. Med en purring svarte totalt 79 personer. Siden en del ikke hadde startet opp enda, eller hadde sluttet for en god stund siden ble den reelle svarprosent på 63,7 %. Spørreskjemaene ble bearbeidet i Excel og analysert i Minitab med kjikvadratter, Spearmans Rank korrelasjonstester og den multivariable analysemetoden Principal Component Analysis (PCA).

Sentrale funn er at den gjennomsnittlige gårdbrukeren innen Grønn omsorg fra denne undersøkelsen er yngre enn den tradisjonelle bonden basert på tall fra Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk Landbrukssamvirke, 2004). Det er stor grad av kvinnedominans blandt tilbyderne (63,4 %), mange har helsefaglig utdanning (31,6 %) og tidligere erfaring fra psykiatri (55,9 %). De fleste har flere års erfaring fra tradisjonelt landbruk før de storer opp med tilbud inne Grønn omsorg. Driftsmessig har de en gård som er gjennomsnittlig like stor som tradisjonelle bruk (Norsk Landbrukssamvirke, 2004).

Driftsinntekten av Grønn omsorg utgjør for mange en stor andel av den totale driftsinntekten på gården. Tilbudet som gårdbrukerne har varierer fra kun én bruker noen få timer en dag per uke til

døgntilbud for mange pasienter. Driftsinntekten av Grønn omsorg øker proporsjonalt med størrelsen på tilbudet.

De fleste gårdbrukerne (84,2 %) er fornøyd eller svært fornøyd med tilbudet innen Grønn omsorg for psykiatriske pasienter. Gårdbrukeren er også i stor grad fornøyd med samarbeid og kommunikasjon med primærkontakter og helsevesenet forøvrig. Det er ingen som rapporterer at Grønn omsorg for mennesker med psykiske lidelser fungerer dårlig sammen med husdyrene.

De aller fleste har et ønske om å videreføre/fortsette å gi tilbud innen Grønn omsorg. Det er inntektsbringende, utfordrende og gårdbrukeren føler at tilbudet gjør brukerne bedre enn det de var før de startet med tilrettelagt sysselsetting på gården.

2 Summary

This master of science thesis is part of a larger doctorate project at the Norwegian University of Life Sciences that studies the implementation and results of the Norwegian mental health care program ‘Green Care with farm animals for people with mental disorders’. i.e. whether farm animals can have positive effects on the psychiatric health of psychiatric patients. The aim of the present masters thesis project was to study how the farmers experience their own participation in this program. (Master student Ingeborg Hønsen, Telemark University College, conducted this project.)

The following main issues were:

- If Green Care is an additional economic income on the farm
- If work with Green Care for psychiatric patients is something that farmers perceive as meaningful and want to continue with
- If such work gives a higher quality of life for the farmers
- How communication with the public health care services are functioning
- If any conflicts have arisen and suggestions to solutions of these problems
- If the farmers can see any effects of the therapy on the patients
- The farmers’ need for higher qualifications in some subject areas

A questionnaire was formed and sent to 142 farmers who offered services within the program ‘Green Care with farm animals for people with mental disorders’. Altogether 79 farmers answered, i.e. an answer response of 63.7 %. The results from the questionnaire was then plotted in Excel and analysed in Minitab with chi-square tests, Spearman Rank correlation tests and multivariable Principal Component Analyses (PCA).

The main results from the present study are that farmers within Green Care are on average younger than the traditional farmer (Norwegian Agricultural cooperation, 2004). There is a large degree of female dominance among the farmers offering this program (63,4 %), many are educated in health care (31,6 %) and have previous experience from work with psychiatric patients (55,9 %). Most of the farmers have many years of experience in traditional farming before they start with Green Care. On average, the Green Care farms are as large than traditional farms (Norwegian Agricultural cooperation 2004)

For many, the income from Green Care constitutes a considerable part of the total income on the farm. The extent of the program participation by the farmers varies from just one patient a few hours one day a week, to 24-hour care for several patients. The operating income from the Green Care program grows proportionally with the extent of farmer participation.

Most farmers (84,2 %) are satisfied or quite satisfied with the Green Care program. The farmers are also quite satisfied with the cooperation and communication with the primary contacts and public health care services. Also, few farmers report that patients from Green Care for people with psychiatric disorders work poorly together with the farm animals.

Almost all the farmers wish to continue their participation in the Green Care program. It is a source of income, challenging, and the farmer feels that the program gives good results compared to before starting with organized employment on the farm.

3 Innledning

Grønn omsorg vil si at man bruker naturen til å fremme menneskets trivsel og helse. Et annet begrep brukt om Grønn omsorg er Inn på tunet. Grønn omsorg inngår i begrepet ”det multifunksjonelle landbruket”. Dette er et internasjonalt brukt begrep basert på å gi landbruket en utvidet samfunnsnyttig rolle (Rapport fra det nasjonale prosjektet,- 2003). Grønn omsorg rommer begreper som ”animal-assisted therapy” (AAT) og ”animal-assisted activities” (AAA). I Norge kaller vi det henholdsvis dyreassistert terapi og dyreassistert aktivitet. Terapi for behandling med psykiske midler kalles psykoterapi, og kan defineres som alle former for psykologisk påvirkning som lindrer, bedrer eller helbreder et menneskes plager (Kringlen 1971). Begrepene AAT og AAA blir av Delta Society i USA definert på denne måten (Granger, Kogan, 2000): *AAT innebærer at personell innen helsevesenet eller sosialvesenet bruker et dyr som del av jobben sin. AAT er en målrettet intervensjon der et dyr som tilfredsstiller visse kriterier er en integrert del av et behandlingsopplegg. Prosessen blir dokumentert og evaluert. AAA innebærer at dyret besøker mennesket. Ulike personer kan være involvert, i motsetning til AAT der én terapeut har hovedkontakten med pasienten. AAA kan brukes i mange ulike miljøer av spesielt utdannede fagfolk, delvis utdannede eller frivillige lekfolk* (Granger, Kogan, 2000).

I USA er AAT utbredt. Det er estimert at det er 2000 tilbud med fysisk og psykisk rehabilitering (Fine, 2000). Det mest anvendte dyret er hund. Svært få har benyttet seg av husdyr i landbruket og potensialet ved å dra nytte av kombinasjonen av kontakt med dyr og arbeidsrettet aktivitet (Berget et al., 2000). De første tiltakene innen Grønn omsorg i Norge kom på begynnelsen av 1980-tallet, og fra 1990 har etablering av slike tilbud vært i sterk vekst.

Grønn omsorg omfatter også aktiviteter som hagebruksterapi (horticultural therapy, HT) og bruk av landskapet i terapissammenheng.

3.1 Nasjonal satsing på psykiatri

Tilrettelagt sysselsetting i landbruket er tiltak som skal tilpasses mennesker med store psykiske lidelser. Slike tiltak kan gi dem en positiv utvikling med positive menneskelige og samfunnsøkonomiske konsekvenser (Sørbrøden et al., 2000). Mennesker med psykiske lidelser har ofte problemer i forhold til arbeidslivet. Satsing på sysselsettingstiltak så flere kan komme i arbeid står derfor sentralt. Dette må sees i sammenheng med utbygging av behandlings-, ettervern- og aktivitetstilbud i kommunene. Bedre tilbud på disse områdene er en forutsetning for

at flere skal kunne benytte arbeidsmarkedsetatens tilbud (St. prp. nr 63 1997-98, kap 4.7). Sørbrøden et al. (2000) anbefaler at arbeidsmarkedsetaten enten bør bidra til plasser for mennesker med psykiske lidelser på gårder, eller overføre en del av arbeidsmarkedsetatens midler på dette feltet til kommunene slik at de kan bruke disse midlene til å finansiere tilbud innen Grønn omsorg. Dette fordi tilbudet arbeidsmarkedsetaten har i dag, ikke passer for mange i gruppen med alvorlige psykiske lidelser.

St. prp. nr. 63 1997-98 kap. 1.2 omhandler opptrappingsplanen for psykisk helse 1999 - 2006 sine mål og verdigrunnlag. Målet og verdigrunnlaget i denne stortingsproposisjonen er interessant og viktig for utviklingen av Grønn omsorg. Her går det frem at målet er å skape et varmere og mer medmenneskelig samfunn som bygger på medmenneskelighet, omsorg for de svakeste, ansvar for hverandre, for miljøet og for kommende generasjoner. I St.prp. nr. 63 1997-98 kap. 1.2 poengteres følgende;

”Utgangspunktet er at mennesker kan og vil være aktivt deltakende i samfunnet som borgere, ikke bare som kunder og klienter. (...) En person med psykiske problemer må ikke bare ses på som en pasient, men som et helt menneske med kropp, sjel og ånd. Nødvendige hensyn må tas til menneskets åndelige og kulturelle behov, ikke bare biologiske og sosiale. (...) Brukernes behov må derfor være utgangspunktet for all behandling og kjernen til all pleie, og dette må prege oppbygging, praksis og ledelse av alle helsetjenester”.

Både HVPU – reformen (helsevern for psykisk utviklingshemmede) og overføring av ansvar for mennesker med psykiske lidelser til kommunene er et politisk uttrykk for en normaliseringstankegang. Det sentrale poenget er å forhindre en stigmatiserende livsform for enkelte grupper, og å stimulere til integrasjon og deltakelse i samfunnslivet. Det er viktig at denne integreringen skjer i forhold til den enkelte gruppes premisser (Sørbrøden et. al., 2000).

Målet er at alle grupper i samfunnet skal kunne delta og nyte godt av samfunnets goder. For å nå målet kan ett virkemiddel være å redusere antallet institusjoner. (Sørbrøden et. al., 2000). Nye tilrettelagte boliger må bygges og arbeidsplasser etableres/tilrettelegges slik at man kan få flest mulig ut i arbeid. Tiltakene rundt den enkelte skal dekke grunnleggende behov som:

- *en tilfredsstillende bolig og å kunne bo med verdighet, og med tilstrekkelig bistand der dette er nødvendig*
- *å delta i meningsfulle aktiviteter, i form av vellykket tilbakeføring til arbeidslivet, eller der dette permanent eller midlertidig ikke er mulig; annet meningsfylt aktivitetstilbud*

- å inngå i en sosial sammenheng med familie og venner, og bryte sosial isolasjon
- å ha muligheter for kulturell og åndelig stimulans og utvikling på den enkeltes premisser og i et meningsfylt fellesskap

Tilrettelagt sysselsetting i landbruket kan brukes for å nå flere av disse målsettingene, som det å normalisere en livssituasjon. Mange brukere av tilbud innen Grønn omsorg ser på seg selv som arbeidstakere, og sysselsettingen som arbeid. Dette øker den sosiale kontakten og fører til meningsfull aktivisering (Sørbrøden et. al., 2000).

St. prp. nr. 63 1997-98 kap. 4.4.1 slår fast at det er store strukturproblemer inne psykisk helsevern for voksne, bl.a. med feilplassering av mange pasienter. Grønn omsorg kan være et virkemiddel for å løse noen av de strukturelle problemene inne psykisk helsevern. Dette er tilbud som kan gi mer fleksibilitet når det gjelder arbeidstid. Man kan unngå stress og press siden det er et tilbud som gis i et lite arbeidsmiljø. Det er muligheter til å ta hensyn til den enkeltes arbeidsevne, og tilby et sosialt tolerant miljø. Slik det er i dag er det mangel på tilbud med lavt kravnivå til brukere (Sørbrøden et. al., 2000). Her er det store summer å spare samfunnsøkonomisk, samtidig som mennesker det gjelder kan komme inn i en bedre utvikling (Sørbrøden et. al., 2000).

3.2 Internasjonale tiltak innen Grønn omsorg

I Nederland er det utført flere pilotstudier for å kartlegge forskjellige aspekter ved Grønn omsorg som økonomi og helseeffekter på enkeltgrupper av brukere. I Nederland var det i 2003 430 tilbudsgivere innen Grønn omsorg, eller "Farming for health" som det kalles der. Noen andre land som gir tilbud innen Grønn omsorg er Tyskland, Italia, Australia, England, Belgia og Slovenia. Der er en økende interesse for vitenskaplige undersøkelser av effekter av Grønn omsorg i Europa (COST Action, 2005).

3.3 Rammene rundt helseverntilbudene

Innen undervisning, barnevern og tilrettelagt sysselsetting gjelder ulike lovverk, planstatus i kommunene, avlønningssystemer, profesjonsholdninger og tilsynsansvar. I lov om spesialisthelsetjenesten m.m. og pasientrettighetslovens § 2-5 er det presisert at helseforetaket skal utarbeide en individuell plan for pasienter med behov for langvarige og koordinerte tilbud. Helseforetaket skal samarbeide med andre tjenesteytere om planen for å bidra til et helhetlig tilbud for pasientene. Dette er også hjemlet i Lov om helsetjenesten i kommunene.

Forskrift om individuell plan gjelder for utarbeidelse av individuelle planer etter tidligere nevnte lover. Målet med denne forskriften er blant annet å bidra til et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset tjenestetilbud for tjenestemottaker. Kartlegging av tjenestemottagerens mål, resurser og behov for tjenester på ulike områder, samt å vurdere og koordinere tiltak som kan bidra til å dekke tjenestemottakerens bistandsbehov. Tilbud om Grønn omsorg kan inngå i en slik individuell plan, med ulike aktører bestående av helsepersonell, gårdbrukere og kommunalt ansatte som ansvarlige bidragsytere. På denne måten sikres tett oppfølging av bruker og tvinger også frem samarbeid mellom helsepersonell og gårdbrukere, noe som også vil kvalitetsstyrke tiltaket.

3.4 Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling

I Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling (2005) er et av hovedmålene økt lønnsomhet innen tjenesteproduksjon og flere aktører som tilbyr omsorgstjenester med basis i ressurser og verdier i landbruket. En strategi som er nevnt for å få dette til, er å legge til rette for utvikling av nye produkter og tjenester innefor grønn tjenesteproduksjon med vekt på Grønn omsorg/Inn på Tunet. utfordringer som Landbruks- og matdepartementet ser ved grønn tjenesteproduksjon er å skaffe profesjonell kvalitetssikring og riktig kompetanse, og å skaffe god lønnsomhet for arbeidsintensiv tjenesteyting. Dette er bl.a. påvirket av langsiktigheten i avtaler og innretting mot lønnsomme tjenester som offentlig sektor er villig til å betale for. Grønn tjenesteproduksjon er et raskt voksende område innen alternativ næringsutøvelse i landbruket, med et stort potensial (Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling, 2005).

Hovedstrategier som legges til grunn for økt Grønn tjenesteproduksjon er initiering av relevant forskning på feltet og overføring av kunnskap om de gode eksemplene. Dette kan gjøres ved samarbeid mellom fylker som kan vise til gode resultater, og søke interdepartementalt samarbeid for å utvikle feltet. Regionalt kan man arbeide for kvalitetssikring av enkeltaktører gjennom utdanning, veiledning og forskning (Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling 2005). Forskningsprosjektet ”Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser”, og denne oppgaven er et ledd i retning av å øke kunnskapene om effektene på brukerne og finne ut hva det er viktig å vektlegge for videreutvikling av tilbud innen Grønn omsorg.

3.5 Norges Bondelag sin tiltaksplan for 2004/2005

I sin tiltaksplan for 2004/2005 har Norges Bondelag som den største fagorganisasjonen innen norsk landbruk poengtert at det må satses på bygdenes kulturelle, fysiske og menneskelige ressurser som utgangspunkt for nye arbeidsplasser. Slike arbeidsplasser kan for eksempel være etablering innen Grønn omsorg. I målformuleringen for 2004/2005 står det blant annet at man bør bedre rammevilkårene og legge forholdene til rette for de som driver Inn på tunet – virksomhet med vekt på Grønn omsorg for ulike grupper.

Som forslag for å nå målene har Norges Bondelags arbeidsgruppe for Inn på tunet foreslått å utvikle Norges Bondelag som interesseorganisasjon for bønder som driver annen vare- og tjenesteproduksjon.

3.6 Nasjonalt prosjekt for bruk av gården som ressurs for opplærings-, helse- og sosialsektoren

Prosjektet som startet opp 1. mars 2000 og ble avsluttet 31. januar 2002 hadde som hovedmål å utvikle et variert og godt tilbud innen Grønn omsorg til helse- og sosial-, oppvekst og undervisningssektorene. (Aasland et. al., 2003). Dette prosjektet hadde et samlet budsjett på over 3,8 millioner kroner. Midlene kom fra bygdeutviklingsmidler (BU-midler), Kommunal og Regionaldepartementet og daværende Sosial og Helsedepartementet. Hensikten var å bidra til økt livskvalitet for brukerne og å gi økt sysselsetting/verdiskaping i landbruket. Nettverksutvikling, arrangering av konferanser og kurs, stimulering til forsknings- og utviklingsarbeid, samt utvikling av kvalitetssystemer og samarbeidsmodeller var sentrale oppgaver (Aasland et. al., 2003). En av hovedkonklusjonene i prosjektet var at interessen blant bønder for å sette i gang tilbud med Grønn omsorg er stor. Hovedutfordringen videre er å utvikle/videreutvikle samarbeid med relevante kommunale etater og fylkeskommunale institusjoner om kjøp av tjenester der riktig kvalitet og riktig pris står i fokus. I det nasjonale prosjektet var utvikling av slike modeller veldig sentralt (Aasland et. al., 2003).

3.7 Evalueringsrapport fra Vestfoldprosjektet

I en evalueringsrapport som er utført i Vestfold har kvalitet og livskvalitet begrepene blitt drøftet på de forskjellige tilbudsområdene. Grunnlaget for denne rapporten er en undersøkelse utført ved fem gårder som totalt har sysselsatt ca. 30 mennesker som er/har vært behandlingsmottagere i psykiatrien. Arbeidet er av ulik art fire timer, inntil fire dager per uke. Funnene peker entydig i retning av at mange av tilbudene bidrar til økt livskvalitet for brukerne og gir brukbar

verdiskapning og sysselsetting på gården (Sørbrøden et al., 2000). Rapporten påpeker likevel behovet for mer evaluering og forskning på området. Dette kan sikre høy kvalitet på alle tiltak.

Vestfoldprosjektet konkluderer med at brukerne får økt livskvalitet i sin hverdag, kommunene får reduserte utgifter i forhold til sammenlignbare tilbud og prosjektene gir stabile tilskudd til bøndernes inntekter.

3.8 Prosjektet Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser

Dette er et 3-årig forskningsprosjekt (2003-2006), hvor målet er å dokumentere eventuelle effekter av Grønn omsorg med husdyr på den psykiske helsen til mennesker med psykiske lidelser. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap, Universitet for miljø- og biovitenskap (UMB), og Institutt for medisinske atferdsfag, Universitetet i Oslo (UiO). Det finnes en god del praktiske erfaringer med denne formen for sysselsettingstiltak (Sørbrøden et al., 2000). Lite av dette er dokumenterbar kunnskap som avklarer under hvilke forhold denne formen for assistert terapi fungerer eller ikke fungerer, under hvilke forhold effekten er størst og hvilke begrensninger som gjelder (Berget et al., 2000). Denne masteroppgaven er en del av dette prosjektet.

Erfaringer fra prosjektet skal være til nytte for gårdbrukere, helseinstitusjoner og kommuner. Prosjektet utføres i samarbeid med psykiatriske enheter, kommuner og gårdbrukere. I regi av prosjektet gis det et arbeidsrettet terapitilbud med storfe og eller sau tre timer per dag i to dager per uke i tre måneder. Totalt dreier det seg om 15 gårdsbruk spredt på fylkene Akershus, Vestfold, Buskerud, Oppland, Hedmark og Telemark. I denne perioden er kontakt og interaksjon med dyr sentralt. Det blir blant annet registrert hvordan, og i hvilket omfang brukerne samhandler med dyra. Før og etter denne perioden blir det ved hjelp av standardisert spørreskjema stilt spørsmål til brukernes terapeuter og gårdbrukere for å kartlegge graden av angst og depresjoner, selvfølelse, livskvalitet, trygghetsfølelse, mestringsevne og arbeidsevne. Tilsvarende spørreundersøkelse foretas også etter seks måneder for å kartlegge eventuelle langtidseffekter.

Nytten av et slikt forskningsprosjekt vil være å gi økte fagkunnskaper på området, slik at det å bruke husdyr som ledd i å skape meningsfylt sysselsettings- og arbeidsrettede tiltak for mennesker med psykiske lidelser kan utføres på en mest mulig målrettet og effektiv måte. Man kan også finne ut om det er noen grupper som har mindre nytte av et slikt tilbud.

3.9 Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser – sett fra bonden side

Denne mastergradsoppgaven inngår som en del av prosjektet Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser. Hovedmålet med oppgaven er å dokumentere og beskrive gårdbrukernes motivasjon for, og erfaring med dyreassistert terapi med husdyr innen psykiatrien. En hovedhensikt er å finne ut hva som kan gjøres for å få et slikt tilbud til å fungere bedre. Det er også viktig å kartlegge hva som allerede er bra, så man i organiseringen av slike tiltak vet hva det er viktig å fokusere på for å få til gode ordninger både for bøndene og brukerne av Grønne omsorgstilbud. En slik undersøkelse er ikke tidligere blitt utført i Norge. Det nærmeste er undersøkelsen utført av Norsk senter for bygdeforskning i Trondheim (Meistad og Fjeldavli, 2004). Den tar for seg gårdbrukere som yter ulike typer av velferdstjenester innen Grønn omsorg. Denne undersøkelsen kartlegger hva tjenesten består av, og hva de betyr som tilleggsnæring for norske gårdsbruk.

Hovedproblemstillingene i foreliggende undersøkelse er følgende:

- *Hvordan Grønn omsorg fungerer som en næringsrettet tilleggsfunksjon på gården*
- *Om arbeidet med Grønn omsorg for psykiatriske pasienter er noe som gårdbrukeren oppfatter som meningsfylt og har lyst til å fortsette med*
- *Om slikt arbeid gir økt livskvalitet for gårdbrukeren*
- *Hvordan kommunikasjon med helsevesenet fungerer*
- *Om det har oppstått problemer og forslag til løsning av disse problemene*
- *Om gårdbrukeren kan se noen effekter av terapien på brukerne*
- *Gårdbrukerens behov for økt kompetanse på noen fagområder*

4 Metode

For å kartlegge tiltak innen psykiatrien sett fra bondens side ble det utformet et eget spørreskjema. Spørreskjemaet for denne undersøkelsen ble utformet slik at man kunne samordne spørsmålene med et spørreskjema som er utarbeidet til gårdbrukerne i doktorgradsarbeidet ”Grønn omsorg med husdyr for mennesker med psykiske lidelser”, for å fange opp gårdbrukernes holdninger og erfaringer med de konkrete tiltakene for psykiatriske pasienter.

En omtale av spørreundersøkelsen samt spørreskjema ble før utsending sendt på høring til Norges Bondelag og Norsk Bonde - og Småbrukarlag, slik at de fikk mulighet til å komme med innspill til undersøkelsen.

Spørreskjemaet ble deretter revidert og sendt ut til samtlige gårdbrukere i landet som har tilbud innen Grønn omsorg for mennesker med psykiske lidelser, lister over disse fikk jeg fra fylkeskontaktene inne Grønn omsorg. Totalt ble det sendt ut spørreskjemaer til 142 gårdbrukere.

4.1 Spørreskjema

Spørreskjemaet er i sin helhet lagt ved som vedlegg (vedlegg 1). Skjemaet inneholder 60 hovedspørsmål som er delt inn i kategoriene bakgrunn (litt om gårdbrukeren), utdanning og yrke, driftsform, sysselsetting, økonomi, effekter av tiltaket på brukeren(e), kompetanse, praktiske anbefalinger og velferd. Skjemaet er utformet så de fleste spørsmål der gårdbrukeren skal gjøre vurderinger har en femdelt skala, dette for å fange opp spredningen i svarene og gjøre analyser på tvers av spørsmålene etterpå. Femdelingen er forskjellig avhengig av type spørsmål, for eksempel fra ”svært fornøyd” til ”svært misfornøyd” eller fra ”i svært stor grad” til ”i svært liten grad”. I analyseringen blir svaralternativene omgjort til tall, 1 – 5, eller andre tall der det er færre eller flere svaralternativer. Spørsmålene er utformet så det skal være mulig å korrelere en del av dem med undersøkelsen utført av Norsk senter for bygdeforskning i Trondheim (Meistad og Fjeldavli, 2004), og det pågående doktorgradsprosjektet ved UMB.

Sammen med spørreskjemaet ble det vedlagt et følgebrev (vedlegg 2) som opplyste om prosjektet, og hva vi ønsket å finne ut. Det ble presisert at det var den hovedansvarlige for Grønn omsorg som skulle fylle ut skjemaet, og at de personene som ikke lenger ga tilbud for psykiatriske pasienter kunne svare for det siste året de ga slikt tilbud.

For å få tilbake flest mulig besvarte skjemaer var det vedlagt frankerte svarkonvolutter. Gårdbrukere som ikke hadde svart etter tre til fire uker, ble oppringt, med forespørsel om de hadde muligheter til å svare. Det viste seg imidlertid at det ikke var mulig å oppdrive telefonnumrene til alle. Noen var det heller ikke mulig å få tak i på telefon. Disse fikk en purring per post med nytt skjema og svarkonvolutt.

4.2 Spørsmål

Bakgrunnen til gårdbrukeren/ansvarlig hovedperson ble kartlagt med spørsmål om alder, kjønn, sivilstand, antall barn og antall hjemmeboende barn. Videre ble det stilt spørsmål om utdanningsnivå, om den hovedansvarlige var heltids- eller deltidsgårdbruker, og om han/hun hadde et annet arbeid utenom gårdsdriften.

Gårdbrukeren fylte ut hvor mye skog og innmark som inngår i drifta og antallet av husdyr (i drift og inkludert i arbeidet med Grønn omsorg) av ulike typer og aldersgrupper ut fra svarkategoriene angitt i spørreskjemaet.

Den hovedansvarlige ble spurt om det gis tilbud innen Grønn omsorg nå. Hvis tilbud ikke ble gitt lenger skulle sluttdato fylles inn. Det ble også spurt om tidligere erfaring med psykiatriske pasienter, og om gårdbrukeren var aktivt med i arbeidet med Grønn omsorg.

I kategorien ”sysselsetting” ble det stilt spørsmål om hvor mange sysselsatte det var i gårdsarbeidet. For Grønn omsorg ble det samme spørsmålet stilt. I tillegg skulle de krysse av for antall brukere og hvor mange timer i snitt per uke hver bruker var på gården.

Under spørsmålskategorien ”økonomi” ble det spurt om driftsinntekten for 2003 når det gjaldt Grønn omsorg og hvor stor prosentandel av driftsinntekten som kom fra dette arbeidet. Det ble også spurt om hvordan gårdbrukeren vurderte lønnsomheten i Grønn omsorg i forhold til tradisjonelt landbruk. Samarbeid med helsepersonell og kommunikasjon med ansvarlige terapeuter ble kartlagt med en femdelt skala fra svært fornøyd/ svært god til svært misfornøyd/svært dårlig. Det var også spørsmål om i hvilken grad gårdbrukerne fikk den hjelp og veiledning som det var behov for.

Videre var det spørsmål som tok for seg effekten av tiltaket på brukeren. Her stiltes det spørsmål om i hvilken grad brukeren aktivitetnivå, mestringsevne og arbeidsevne etter gårdbrukeren vurdering har endret seg. Spørsmålene kartla også om brukeren hadde blitt mer utadvendt og pratsom, hadde hatt utbytte av arbeid og kontakt med dyr.

Spørsmål om kompetanse omhandlet i hvilken grad gårdbruker føler at han/hun har tilstrekkelig faglig kompetanse innen temaer som konfliktløsning, psykiske lidelser og dyrmenneskeinteraksjon.

Deretter skulle gårdbrukeren komme med noen praktiske anbefalinger om hvor mange dager per uke, og hvor mange timer per dag som kan anbefales med Grønn omsorg for den type brukere de har på sin gård. Det ble i den sammenhengen også stilt spørsmål om i hvilken grad de kunne anbefale andre aktiviteter som del av Grønn omsorg, og om andre grupper som f. eks barnevernsbarn og skolebarn i grunnskolen kan ha utbytte av tilsvarende tilbud.

Avslutningsvis ble det undersøkt om Grønn omsorg gir økt velferd for gårdbrukeren, om Grønn omsorg er noe det er ønskelig å fortsette med og om det gir økt livskvalitet i forhold til det å arbeide med tradisjonelt landbruk.

4.3 Dataanalyse

Skjemaene ble plottet og bearbeidet i Excel og deretter analysert ved hjelp av deskriptiv statistikk. En del av resultatene er testet for samvariasjon ved hjelp av kjikvadrattester og Spearman's Rank korrelasjonstest (Fowler et al., 2000). For kjikvadrattestene måtte gruppene til dels slås sammen slik at de ble større, dette på grunn av et litt lite utvalg på enkelte spørsmål (Fowler et al., 2000). Kjikvadrattest analyserer for frekvenser på nominal skala. Testen fastslår om det er reell forskjell i dataene, eller om det kun er tilfeldighet som gjør forskjellene i datamaterialet. Spearman's Rank korrelasjons test er en ikke-parametrisk test som tester samvariasjon mellom variable på ordinal skala.

Noen av resultatene er også analysert ved bruk av multivariable analyser. Her ble det valgt å bruke Principal Component Analysis (PCA) (Fowler et al., 2000). Denne analysen brukes for å redusere kompleksiteten i datamaterialet hvor vi har mange målte variable per observasjon. Man finner "nye", men færre variable/kombinasjoner som summerer informasjon. For test av korrelasjon med Spearman's Rank Correlation Coefficient, kjikvadrattester og PCA ble Minitab 13,0 benyttet som analyseverktøy.

5 Resultater

5.1 Bonden i Grønn omsorg

Totalt svarte 80 personer på spørreundersøkelsen. Av disse er 78 brukt i analysen. To er utelatt siden svarene kom inn etter at bearbeidingen av dataene hadde startet. Atten av de 142 som fikk tilsendt spørreskjemaet ga enten ikke et slikt type tilbud, hadde enda ikke startet opp, eller sluttet for en god stund siden. Derfor ble den reelle svarprosenten på 63,7 %. I hele resultatdelen vil n (antall) variere, fordi enkelte ikke har svart på alle spørsmålene. Total n vil også være høyere enn summen av n kvinner og menn, ettersom 8 ikke oppga kjønn. Av de som svarte var 45 kvinner og 26 menn, 72,0 % var i aldersgruppen 40 til 59 år, og 2,7 % var i kategorien 60 år eller mer, 1,3 % var mellom 20 og 29 år og 24,0 % var mellom 30 – 39 år. (Tabell 1). Ut fra Tabell 1 kan man også se at det er forskjeller i alderen til gårdbrukerne fra denne undersøkelsen sammenlignet med Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk Landbrukssamvirke 2004). Gårdbrukerne fra foreliggende undersøkelse har en gjennomsnittsalder som er betydelig lavere enn gjennomsnittsalderen til den ”tradisjonelle bonden” i Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk Landbrukssamvirke 2004) ($\chi^2 = 12,28$, $p = 0.007$).

Tabell 1 Aldersfordeling og kjikvadrattest ved sammenligning med tall fra Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk Landbrukssamvirke(2004)) og fra Norsk senter for bygdeforskning (2004)

Alder	<40 år	40 – 49 år	50 – 59 år	≥ 60 år
Denne undersøkelsen	19 (25,3 %)	29 (38,7 %)	25 (33,3 %)	2 (2,7 %)
Landbruksundersøkelsen 2003	12904 (23,0 %)	16572 (29,6 %)	16592 (29,6 %)	9978 (17,8 %)

Kjikvadrattest av forskjell i alder	DF	Q	p
	3	12,28	0,007

Om lag 2 av 3 tilbydere er kvinner (63,4 %), 66 (86,8 %) var gift eller samboende og 10 (13,2 %) var enslige. Av gårdbrukerne har 68 (87,3 %) barn. Tjueni (61,5 %) av gårdbrukerne har hjemmeboende barn under 18 år, mens 17 (21,8 %) har hjemmeboende barn over 18 år.

Utdanningsnivået varierer lite mellom kjønnene (Tabell 2) ($\chi^2 = 1,724$, $p = 0,422$). Sett under ett har vel halvparten av gårdbrukerne videregående skole, mens ca. 40 % har høgskole eller universitetsutdanning. Trettiseks prosent av de spurte har naturbruksutdanning, 17,1% har helse-

og sosialutdanning, og 14,5 % av de spurte har utdanning innen sykepleie eller vernepleie. Av disse er 5,3 % utdannet psykiatriske sykepleiere.

Tabell 2 Utdanningsnivå for menn og kvinner, og kjikvadrattest (under total er alle som har svart på utdanning uavhengig av om de har krysset av for kjønn på spørreskjemaet)

Utdanning:	Grunnskole	Videregående skole	Høgskole/universitet
Kvinner	4 (8,9 %)	20 (44,4 %)	21 (47,7 %)
Menn	3 (11,5 %)	15 (57,7 %)	8 (30,8 %)
Totalt	7 (9,2 %)	40 (52,6 %)	29 (38,2 %)

Kjikvadrattest	DF	Q	p
Kjønnforskjeller	2	1,724	0,422

5.1.1 Drift

Som vist i Tabell 3 er det små forskjeller i arealstørrelse på gårdene som er registrert i jordbrukstillingen i 2003 og de som gir tilbud innen Grønn omsorg i denne undersøkelsen ($\chi^2 = 4,061$, $p = 0.398$). Majoriteten av driftsenheter er mellom 100 og 299 dekar både i Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk Landbrukssamvirke(2004)) og i denne undersøkelsen.

Tabell 3 Viser fordeling av areal pr driftsenhet i antall og prosent. Tall fra denne undersøkelsen og fra Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk Landbrukssamvirke(2004))

Innmark i drift:	< 50 daa	50 – 99 daa	100 – 299 daa	300 – 500 daa	> 500 daa
Denne undersøkelsen	6 (8,0 %)	14 (18,7 %)	40 (53,3 %)	12 (16,0 %)	3 (4,0 %)
Landbruksundersøkelsen 2003	8110 (13,8 %)	12540 (21,3 %)	29519 (50,2 %)	6374 (10,8 %)	2288 (3,9 %)

Kjikvadrattest	DF	Q	p
	4	4,061	0,398

5.1.2 Erfaring

Av de spurte har 58 (79,5 %) etablert tilbud innen Grønn omsorg som tilleggsnæring til ordinær drift på gården, kun seks (8,2 %) oppgir at de har flytte til/ kjøpt gård for å etablere slikt tilbud. Ni (12,3 %) oppgir annet som alternativ, en del av disse har skrevet kommentar om at de har tatt over gård med allerede etablert tilbud inne Grønn omsorg.

Omtrent 60 % av de hovedansvarlige for tradisjonell gårdsdrift har vært gårdbruker i 11 år eller mer (Tabell 4). Nesten 60 % av kvinnene har tidligere erfaring med det å jobbe med psykiatriske pasienter, mens halvparten av mennene har denne erfaringen fra tidligere.

Tabell 4 Tidligere arbeidserfaring til gårdbrukerne i antall og prosent fordelt mellom kvinner og menn

Antall år som den hovedansvarlig for gårdsarbeidet har vært gårdbruker:					
	< 5 år	5 – 10 år	11 – 15 år	16 – 25 år	> 25 år
Kvinner	4 (9,1 %)	14 (31,8 %)	8 (18,2 %)	12 (27,3 %)	6 (13,6 %)
Menn	3 (11,5 %)	5 (19,2 %)	5 (19,2 %)	5 (19,2 %)	8 (30,8 %)
Totalt	9 (11,8 %)	19 (25,0 %)	13 (17,1 %)	17 (22,4 %)	18 (23,7 %)

Tidligere erfaring med psykiatri:	Ja	Nei
Kvinner	26 (59,1 %)	18 (40,9 %)
Menn	12 (50,0 %)	12 (50,0 %)
Totalt	38 (55,9 %)	30 (44,1 %)

5.1.3 Sysselsetting

Når det gjelder sysselsetting i den tradisjonelle gårdsdrifta har 47,8 % ektefelle eller samboer sysselsatt, 10,3 % har foreldre/svigerforeldre sysselsatt, 21,8 % har andre familiemedlemmer sysselsatt. ordinært ansatte i tradisjonell gårdsdrift har 28,2 %. Fordelingen av sysselsatte i Grønn omsorg er som følger: 60,0 % har ektefelle eller samboer sysselsatt, 16,7 % har foreldre/svigerforeldre sysselsatt, 28,2 % har andre familiemedlemmer sysselsatt. Ordinært ansatte i Grønn omsorg har 23,1 % av gårdbrukerne.

5.1.4 Yrke

Nesten 40 % av de spurte er heltidsgårdbrukere (Tabell 5), videre er det ca.15 % av gårdbrukerne i hver av kategoriene deltid < 25 %, 25 – 49 %, 50 – 74 % og 75 – 100 %. Ved å slå sammen grupper (post hoc analyse) og bruke en kjikvadrattest (Tabell 6), viser det seg at det er klare forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder andel av arbeid på gården ($\chi^2 = 4,905$, $p = 0.027$). Kun 1 av 4 kvinnene er fulltidsgårdbrukere, mens halvparten av mennene er det. Som vist i Tabell 7 er det ingen store forskjeller mellom kjønnene på om de har arbeid utenom gårdsdrifta eller ikke. Totalt har nesten halvparten av de spurte oppgitt at de har arbeid utenom gården.

Tabell 5 Andelen av gårdbrukere i prosent og antall som er heltids og deltidsgårdbrukere i ulike grupper

Type gårdbruker	Heltid	Deltid	Deltid	Deltid	Deltid
N er 71		< 25 %	25 – 49 %	50 – 74 %	75 – 100 %
	28 (39,4 %)	12 (16,9 %)	11(15,5 %)	9 (12,7 %)	11 (15,5 %)

Tabell 6 Forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder sysselsetting på gården

Type gårdbruker N = 65	Heltid	Deltid
Kvinner	10 (25,0 %)	30 (75,0 %)
Menn	13 (52,0%)	12 (48,0 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	1	4,905	0,027

Tabell 7 Antall og prosentfordeling mellom kjønnene med yrke utenom gården

Yrke utenfor gården, N = 76	Ja	Nei
Kvinner	23 (52,3 %)	21 (47,7 %)
Menn	12 (46,1 %)	14 (53,9 %)
Totalt	35 (46,1 %)	41 (53,9 %)

5.2 Økonomi

Ut fra Tabell 8 kan man se at 4 av 10 har en driftsinntekt av Grønn omsorg på inntil 100.000 kroner. Om lag 1/4 har en driftsinntekt på mellom 100 og 200.000 kroner, 3 av 10 har en driftsinntekt på 200 – 500.000 kroner, mens for mindre enn 1 av 10 er denne på over 500.000 kroner.

Tabell 8 Driftsinntekt fra Grønn omsorg mellom kjønn og totalt (prosentfordeling og antall i hver kategori)

Årlig driftsinntekt	> 100.000	100 – 200.000	200 – 500.000	> 500.000
Kvinner	16 (39,0 %)	9 (21,5 %)	12 (29,3 %)	4 (9,8 %)
Menn	9 (38,1 %)	8 (34,8 %)	6 (26,1 %)	0 (0,0 %)
Totalt	27 (38,8 %)	17 (24,3 %)	20 (28,6 %)	6 (8,5 %)

Driftsinntekten fra Grønn omsorg utgjør mindre enn 10 % for ca. 20 % av tilbudsgiverne (Tabell 9). For over 65 % av tilbudsgiverne utgjør driftsinntekten av Grønn omsorg 25 % eller mer av

den totale driftsinntekten på gården. Man ser også at det er kun små forskjeller mellom kvinner og menn mht. driftsinntekter.

Tabell 9 Prosentandelen av driftsinntekten som kommer fra Grønn omsorg

% andel av driftsinntekten som kommer fra Grønn omsorg					
	< 10%	10 – 25%	25 – 49%	50 – 74%	75 – 100%
Kvinner	8 (20,5 %)	6 (15,3 %)	7 (18,0 %)	11 (28,2 %)	7 (18,0 %)
Menn	5 (20,9 %)	2 (8,3 %)	9 (37,5 %)	6 (25 %)	2 (8,3 %)
Totalt	15 (21,7 %)	8 (11,6 %)	17 (24,6 %)	20 (29,0 %)	9 (13,1 %)

Det er en klar sammenheng mellom antall timer i snitt per uke som gis med Grønn omsorg og driftsinntekt (Tabell 10). Inntekten øker proporsjonalt med omfanget av tilbudet. I svarene fra spørreskjemaet kan man også se en klar sammenheng mellom antallet pasienter på gården, inntekten fra Grønn omsorg og %-andelen av driftsinntekten som kommer fra Grønn omsorg. Utdanningsnivået har liten betydning for lønnsomheten for tilbudsgiver (Tabell 11).

Tabell 10 Sammenheng mellom antall timer per uke med Grønn omsorg sammenlignet med driftsinntekt for 2003 når det gjelder Grønn omsorg. For de som ikke lenger gir slikt tilbud er tallene for det siste året de drev med Grønn omsorg

Timer i snitt per uke N = 66	< 20 timer	> 20 timer per uke
> 200.000 kroner	35 (72,9 %)	13 (27,1 %)
200.000 – 500.000 kroner	3 (42,9 %)	4 (57,1 %)
> 500.000	3 (25,0 %)	9 (75,0 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	2	10,389	0,006

Tabell 11 Prosentandelen av driftsinntekten som kommer fra Grønn omsorg og inntekten fra Grønn omsorg sortert etter utdanningsnivå

% andel av driftsinntekten som kommer fra Grønn omsorg					
	< 10%	10 – 25%	25 – 49%	50 – 74%	75 – 100%
Grunnskole	1 (20,0 %)	0 (0,0 %)	2 (40,0 %)	2 (40,0 %)	0 (0,0 %)
Videregående	11 (28,2 %)	4 (10,3 %)	7 (17,9 %)	12 (30,8 %)	5 (12,8 %)
Høgskole	3 (12,5 %)	4 (16,7 %)	8 (33,3 %)	5 (20,8 %)	4 (16,7 %)

Årlig driftsinntekt	> 100.000	100 – 200.000	200 – 500.000	> 500.000
Grunnskole	1 (14,3 %)	3 (42,8 %)	2 (28,6 %)	1 (14,3 %)
Videregående	16 (42,1 %)	8 (21,1 %)	11 (28,9 %)	3 (7,9 %)
Høgskole	10 (41,7 %)	6 (25,0 %)	7 (29,2 %)	1 (4,1 %)

5.3 Størrelse på tilbudet

Omfanget av tilbud på de ulike gårdene i undersøkelsen varierer fra kun 1 – 2 brukere og til over 15. Tilsvarende variasjon er det i antallet timer som gis med Grønn omsorg per uke, som varierer fra mindre enn 5 timer og opp til døgntilbud. Ut fra Tabell 12 ser man at ca.70 % av gårdene har opp til 5 pasienter og inntil 20 timer i uka med Grønn omsorg. Kun et fåtall av gårdbrukerne (14,9 %) har over 5 pasienter. Døgntilbud er det mindre enn 20 % av gårdbrukerne som har. Ut fra spørreundersøkelsen er det ikke mulig å finne noen forskjeller i omfanget av tilbudet i forhold til om tilbudsgiver har erfaring med psykiatriske pasienter fra før.

Tabell 12 Antall brukere på gården og antall timer i snitt de er på gården

Antall brukere på gården	1 – 2	3 – 5	6 – 8	9 – 15	> 15
Kvinner	12 (27,3 %)	18 (40,9 %)	6 (13,6 %)	5 (11,4 %)	3 (6,8 %)
Menn	9 (37,5 %)	10 (41,7 %)	4 (16,6 %)	1 (4,2 %)	-
Totalt	23 (31,1 %)	30 (40,5 %)	11 (14,9 %)	7 (9,5 %)	3 (4,0 %)

Antall timer i snitt hver pasient er på gården i uka

	< 5 t	5 – 9 t	10 – 20 t	20 – 30 t	> 30 t	Døgntilbud
Kvinner	7 (16,3 %)	16 (37,2 %)	9 (20,9 %)	5 (11,6 %)	-	6 (14,0 %)
Menn	2 (8,3 %)	10 (41,7 %)	7 (29,2 %)	2 (8,3 %)	-	3 (12,5 %)
Totalt	9 (12,5 %)	27 (37,5 %)	16 (22,2 %)	7 (9,7 %)	-	13 (18,1 %)

5.4 Samarbeid og kommunikasjon

Generelt viser det seg at de fleste er fornøyde med samarbeid og kommunikasjon med helsepersonell og ansvarlig primærkontakt (hovedperson) for brukerne (Tabell 13). Over 70 % av de spurte har svart at de er svært fornøyd, eller fornøyd med samarbeid med helsepersonell. Når det gjelder samarbeid med ansvarlig primærkontakt har nesten 80 % svart at de er svært godt, eller godt fornøyd med samarbeidet. For begge spørsmålene er det kun ca. 5 % av de spurte som er misfornøyd med samarbeidet. Forskjellene mellom kjønn er som vist i Tabell 13 veldig liten. Det er heller ingen ting som tyder på at utdanningsnivå har noen betydning for hvor fornøyde de spurte er.

Tabell 13 Hvor fornøyd gårdbrukeren er med samarbeid med helsepersonell og kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt (hovedperson) for brukerne

Samarbeid med helsepersonell:					
	Svært fornøyd	Fornøyd	Brukbar	Misfornøyd	Svært misfornøyd
Kvinner	18 (40,9 %)	14 (31,8 %)	10 (22,7 %)	1 (2,3 %)	1 (2,3 %)
Menn	7 (29,1 %)	10 (41,7 %)	6 (25,0 %)	1 (4,2 %)	-
Totalt	26 (34,6 %)	28 (37,3 %)	17 (22,7 %)	2 (2,7 %)	2 (2,7 %)

Kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt (hovedperson):					
	Svært god	God	Brukbar	Dårlig	Svært dårlig
Kvinner	20 (45,4 %)	16 (36,4 %)	7 (15,9 %)	-	1 (2,3 %)
Menn	5 (20,8 %)	13 (54,1 %)	4 (16,7 %)	1 (4,2 %)	1 (4,2 %)
Totalt	28 (37,3 %)	31 (41,3 %)	12 (16,0 %)	2 (2,7 %)	2 (2,7 %)

Ved å sammenligne gruppen som har tidligere erfaring med psykiatriske pasienter med de som ikke har noen tidligere erfaring, ser man av Tabell 14 at den gruppen som fra før har erfaring med psykiatriske pasienter er betydelig mer fornøyd med samarbeid med helsepersonell og kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt. For samarbeid med helsepersonell er over 80 % av de spurte med tidligere erfaring med psykiatriske pasienter fornøyd, mot ca.60 % av de som ikke har tidligere erfaring ($\chi^2 = 5,974$, $p = 0.050$). For kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt for brukerne svarer opp mot 90 % av de som har tidligere erfaring med psykiatri at de er godt fornøyd, mot under 70 % av de uten tidligere erfaring med psykiatri ($\chi^2 = 5,785$, $p = 0.055$). Det er dermed klart at tidligere erfaring med psykiatri gjør tilbudsgiver mer fornøyd med kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt.

Tabell 14 Vise forskjellen mellom de som tidligere har jobbet med psykiatriske pasienter og de uten tidligere erfaring, når det gjelde hvor fornøyd de er med samarbeid med helsepersonell og kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt

Samarbeid med helsepersonell:			
	Fornøyd	Brukbar	Misfornøyd
Tidligere jobbet med psyk. pasienter	33 (82,5 %)	7 (17,5 %)	-
Ingen tidligere erfaring med psyk.	19(61,3 %)	9 (29,0 %)	3 (9,7 %)

Kjiiqvadrattest	DF	Q	p
	2	5,974	0,050

Kommunikasjon med ansvarlig primærkontakt:

	God	Brukbar	Dårlig
Tidligere jobbet med psyk. pasienter	35 (87,5 %)	5 (12,5 %)	-
Ingen tidligere erfaring med psyk.	21 (67,7 %)	7 (22,6 %)	3 (9,7 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	2	5,785	0,055

Tabell 15 viser svar på spørsmålet om gårdbrukeren har noen som raskt kan kontaktes om det oppstår en situasjon som gårdbrukeren selv ikke kan håndtere. På dette svarte over halvparten av de spurte at de har noen å kontakte både på dag og kveldstid, ca. 1/3 har noen å kontakte på dagtid, mens 1/10 ikke har noen å kontakte.

Tabell 15 Svarfordeling på i hvor stor grad gårdbrukeren har noen som raskt kan kontaktes hvis det oppstår en situasjon som gårdbrukeren selv ikke kan håndtere

Noen som raskt kan kontaktes, hvis det oppstår en situasjon som gårdbrukeren selv ikke kan håndtere:		
Ja, på dag og kveldstid	Kun på dagtid	Ingen
41 (56,1 %)	24 (32,9 %)	8 (11,0 %)

5.5 Evaluering og oppfølging

De fleste spurte (97 %) hadde en form for evaluering av tiltaket innen Grønn omsorg på gården (Tabell 16). I Tabell 17 vises det i hvilken grad gårdbrukeren får den hjelp og veiledning han eller hun har behov for. Ved å slå sammen gruppene i svært stor grad og i stor grad, samt i liten grad og i svært liten grad, og deretter ta en kjikkvadrattest, finner man signifikante forskjeller mellom kvinner og menn (Tabell 18) ($\chi^2 = 8,107$, $p = 0.017$). Over 70 % av kvinnen får i stor eller svært stor grad den hjelp og veiledning de har behov for, mens i underkant av 40 % av mennene svarer det samme. På dette spørsmålet var også svarkategorien har aldri hatt behov for hjelp og veiledning, ingen krysset av på dette alternativet. Ved å sammenligne i hvilken grad gårdbrukeren får den hjelp og veiledning han/hun har behov for med utdanningsnivåene, var det ingen signifikante forskjeller mellom disse gruppene ($\chi^2 = 0,826$, $p = 0,935$).

Tabell 16 Hvor ofte Grønn omsorg tiltaket evalueres

Evaluering av tiltaket:	Ukentlig	Månedlig	Ja, men ingen fast rutine	Ved behov	Aldri
	5 (7,1 %)	14 (20,0 %)	32 (45,7 %)	17 (24,3 %)	2 (2,9 %)

Tabell 17 Viser i hvilken grad gårdbrukeren får den hjelp og veiledning han/hun har behov for

I hvilken grad gårdbrukeren får den hjelp og veiledning den har behov for:

	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Kvinner	8 (19,5 %)	22 (53,7 %)	6 (14,6 %)	3 (7,3 %)	2 (4,9 %)
Menn	3 (12,5 %)	6 (25,0 %)	9 (37,5 %)	4 (16,7 %)	2 (8,3 %)
Totalt	11 (15,3 %)	31 (43,1 %)	18 (25,0 %)	7 (9,7 %)	5 (6,9 %)

Tabell 18 Viser i hvilken grad gårdbrukeren får den hjelp og veiledning han/hun har behov for.

I hvilken grad gårdbrukeren får den hjelp og veiledning den har behov for:

	I stor grad	I noen grad	I liten grad
Kvinner	30 (73,2 %)	6(14,6 %)	5 (12,2 %)
Menn	9 (37,5 %)	9 (37,5 %)	6 (25,0 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	2	8,107	0,017

De færreste hadde opplevd problemer i forhold til hjelp og veiledning (Tabell 19). Det er ingen store forskjeller mellom kjønnene, og heller ingen forskjeller knyttet til utdanningsnivå. De fleste har fått en form for opplæring og informasjon før de fikk brukere av Grønn omsorg på gården. Få oppgir at de fikk liten/ingen informasjon (Tabell 20).

Tabell 19 Viser om det har oppstått problemer i forhold til hjelp og veiledning

Om det har oppstått problemer i forhold til hjelp og veiledning:	Ja	Nei
Kvinner	4 (9,5 %)	38 (90,5 %)
Menn	2 (8,3 %)	22 (91,7 %)
Totalt	7 (9,6 %)	66 (90,4 %)

Tabell 20 Viser om, og i hvilken form gårdbrukeren fikk opplæring før han/hun ble vert. (Noen har oppgitt flere former for opplæring).

Opplæring som ble gitt før gårdbrukeren ble vert:	Antall
Informasjonsmøte/skriftlig informasjon	48
Hadde ikke behov for informasjon	10
Hadde et kurs	15
Fikk skriftlig informasjon/opplæring	3
Fikk lite/ingen informasjon	5

5.6 Effekter av tiltaket

Tabell 21 over ulike effekter og utbytte av Grønn omsorg viser at ingen vurderer brukeren som dårligere etter enn før de startet på tiltaket. På spørsmålene om brukerne har fått økt aktivitetsnivå, bedre mestringsevne, arbeidsevne, og blitt mer utadvendt og pratsom, svarer ca. 9 av 10 av tilbudsgiverne at brukeren har blitt bedre.

Tabell 21 Ulike effekter og utbytte av Grønn omsorg tiltak sett fra gårdbrukerens side

Hvordan brukerens aktivitetsnivå endret seg etter at tiltaket med Grønn omsorg med husdyr startet:					
	Mye høyere	Noen høyere	Omtrent som før	Noe lavere	Mye lavere
Kvinner	15 (37,5 %)	20 (50,0 %)	5 (12,5 %)	-	-
Menn	7 (29,2%)	16 (66,7 %)	1 (4,2 %)	-	-
Totalt	25 (36,2 %)	37 (53,6 %)	7 (10,2 %)	-	-

Hvordan brukerens mestringsevne er i forhold til før tiltaket startet:					
	Mye bedre	Noen bedre	Omtrent som før	Noe dårligere	Mye dårligere
Kvinner	19 (45,3 %)	20 (47,6 %)	3 (7,1 %)	-	-
Menn	8(33,3 %)	14 (58,4 %)	2 (8,3 %)	-	-
Totalt	32 (44,5 %)	34 (47,2 %)	6 (8,3 %)	-	-

Hvordan brukerens arbeidsevne er i forhold til før tiltaket startet:					
	Mye bedre	Noen bedre	Omtrent som før	Noe dårligere	Mye dårligere
Kvinner	10 (23,8 %)	28 (66,7 %)	4 (9,5 %)	-	-
Menn	2 (8,3 %)	17 (70,9 %)	5 (20,8 %)	-	-
Totalt	15 (20,8 %)	47 (65,3 %)	10 (13,9 %)	-	-

Om brukeren har blitt mer utadvendt og pratsom enn før den startet på tiltaket:					
	Mye mer	Noen mer	Omtrent som før	Noe mindre	Mye mindre
Kvinner	20 (46,5 %)	20 (46,5 %)	3 (7,0 %)	-	-
Menn	10 (41,7 %)	12 (50,0 %)	2 (8,3 %)	-	-
Totalt	35 (47,9 %)	33 (45,2 %)	5 (6,9 %)	-	-

I hvor stor grad brukern har utbytte av arbeid og kontakt med dyr:					
	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Kvinner	25 (58,1 %)	12 (27,9 %)	5 (11,6 %)	1 (2,3 %)	-
Menn	8(33,3 %)	10 (41,7 %)	6 (25,0 %)	-	-
Totalt	37 (50,7 %)	23 (31,5 %)	12 (16,4 %)	1 (1,4 %)	-

Av Tabell 22 ser man at utdanningsnivå har betydning for vurdering av brukernes mestringsevne. De med grunnskole eller videregående skole vurderer bedringen i mestringsevnen til brukeren som noe større enn gårdbrukerne med høgskoleutdanning ($\chi^2 = 6,262$, $p = 0.044$).

Tabell 22 Viser om utdanningsnivået til gårdbrukeren påvirker vurderingen av brukernes mestringsevne

Hvordan brukerens mestringsevne er i forhold til før tiltaket startet:			
	Mye bedre	Noe bedre	Omtrent som før
Grunnskole/videregående	25 (54,3 %)	17 (37,0 %)	4 (8,7 %)
Høgskole	7 (25,0 %)	17 (68,0 %)	1 (4,0 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	2	6,262	0,044

Tabell 23 viser på tilsvarende måte at de med tidligere erfaring med psykiatriske pasienter i noen grad vurderer brukerens økning i aktivitetsnivå som noe mindre enn de gårdbrukere som ikke har slik erfaring fra før. Der er imidlertid ingen signifikante forskjeller ($\chi^2 = 2,795$, $p = 0.095$).

Tabell 23 Hvordan brukerens aktivitetsnivået har endret seg etter at tilbudet med Grønn omsorg startet

Hvordan brukerens aktivitetsnivå endret seg etter at tiltaket med Grønn omsorg med husdyr startet:		
	Høyere	Omtrent som før
Tidligere erfaring med psykiatri	31 (83,8 %)	6 (16,2 %)
Ingen tidligere erfaring med psykiatri	28 (96,6 %)	1 (3,4 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	1	2,795	0,095

Ved testing av samvariasjon mellom de ulike effektene av Grønn omsorg på brukerne ser man vha. Prinsipal Component Analyse (Tabell 24) at prinsipal komponent (PC) 1 alene forklarer størstedelen av variasjonen i materialet (65 %). Alle variablene bidrar omtrent like mye til PC 1. Med dette kan man si at de brukere som har økt sin arbeidsevne også har økt mestringsevne, aktivitetsnivå, blitt mer utadvendte og pratsomme og har god utbytte av arbeid og kontakt med dyr. Det synes å være en nokså lik og jevn forbedring i alle målte effekt-variable. De øvrige prinsipal komponentene forklarer relativt lite av variasjonen i materialet. I Tabell 25 er det utført parvise korrelasjonstester mellom de samme variablene, og det er da som forventet en klar og stort sett nokså lik korrelasjon mellom disse.

Tabell 24 Prinsipal komponent analyse av sammenheng mellom de ulike effektene av Grønn omsorg på brukerne

Prinsipal komponent analyse av effekter av tiltaket på brukeren:

	PC1	PC2	PC3
Egenverdi	3,2522	0,5634	0,4960
Forklaringsgrad	0,650	0,113	0,099
Kumulativ forklaringsgrad	0,650	0,763	0,862
Endring i aktivitetsnivå	-0,451	0,201	0,659
Endring i mestingsevne	-0,478	0,130	0,312
Endring i arbeidsevne	-0,428	0,592	-0,517
Utadvendt og pratsomhet	-0,452	-0,201	-0,444
Utbytte av arbeid og kontakt med dyr	-0,425	-0,743	-0,059

Tabell 25 Samvariasjon mellom ulike effekter av Grønn omsorg tiltaket på brukeren

Testing av korrelasjon med Spearmans Rank Correlation Coefficient:	r_s	P - verdi
Endring i brukerens aktivitetsnivå vs. mestingsevne	0,685	0,000
Endring i brukerens aktivitetsnivå vs. arbeidsevne	0,527	0,000
Endring i brukerens aktivitetsnivå vs. utadvendt og pratsomhet	0,532	0,000
Endring i brukerens aktivitetsnivå vs. utbytte av arbeid og kontakt med dyr	0,516	0,000
Endring i brukerens mestingsevne vs. arbeidsevne	0,594	0,000
Endring i brukerens mestingsevne vs. utadvendt og pratsomhet	0,590	0,000
Endring i brukerens mestingsevne vs. utbytte av arbeid og kontakt med dyr	0,559	0,000
Endring i brukerens arbeidsevne vs. utadvendt og pratsomhet	0,556	0,000
Endring i brukerens arbeidsevne vs. utbytte av arbeid og kontakt med dyr	0,454	0,000
Endring i brukerens utadvendt og pratsomhet vs. utbytte av arbeid og kontakt med dyr	0,555	0,000

5.7 Kompetansebehov

Resultatene for spørsmål om behovet for kompetanse innen temaer som konfliktløsning, psykiske lidelser og dyr-menneskeinteraksjon er summert i Tabell 26. Det er et fåtall (mellom 4 og 8 %) som i svært stor grad føler de har behov for økt kompetanse inne disse områdene, men mellom 40 og 50 % svarer at de i noen grad har behov for økt kompetanse. I overkant av 30 % oppgir at de i liten eller svært liten grad behov for økt kompetanse innen konfliktløsning. For økt kompetanse innen psykiske lidelser oppgir litt over 20 % i liten eller svært liten grad å ha behov for økt kompetanse, mens for kompetanse innen dyr-menneskeinteraksjon er det hele 40 % som føler de i liten eller svært liten grad trenger økt kompetanse.

Tabell 26 Viser i hvor stor grad gårdbrukeren har behov for økt kompetanse innen ulike områder

I hvor stor grad gårdbrukeren har behov for økt kompetanse innen konfliktløsning:					
	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Kvinner	4 (9,1 %)	7 (15,9 %)	20 (45,4 %)	9 (20,5 %)	4 (9,1 %)
Menn	1 (4,0 %)	2 (8,0 %)	6 (25,0 %)	6 (24,0 %)	4 (16,0 %)
Totalt	5 (6,7 %)	9 (12,0 %)	36 (48,0 %)	16 (21,3 %)	9 (12,0 %)

I hvor stor grad gårdbrukeren har behov for økt kompetanse innen psykiske lidelser:					
	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Kvinner	4 (9,1 %)	13 (29,6 %)	19 (43,2 %)	6 (13,6 %)	2 (4,6 %)
Menn	2 (7,7 %)	3 (11,5 %)	13 (50,0 %)	6 (23,1 %)	2 (7,7 %)
Totalt	6 (7,9 %)	17 (22,4 %)	35 (46,0 %)	14 (18,4 %)	4 (5,3 %)

I hvor stor grad gårdbrukeren har behov for økt kompetanse innen dyr – menneskeinteraksjon:					
	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Kvinner	3 (7,0 %)	7 (16,3 %)	15 (34,9 %)	10 (23,3 %)	8 (18,6 %)
Menn	-	4 (15,4 %)	12 (46,2 %)	7 (26,9 %)	3 (11,5 %)
Totalt	3 (4,0 %)	11 (14,7 %)	31 (41,3 %)	18 (24,0 %)	12 (16,0 %)

Som vist i Tabell 27 kan man påstå forskjell mellom erfaring inne psykiatri og behov for økt kompetanse innen konfliktløsning. De med tidligere erfaring med psykiatri oppgir selv at de mener å ha totalt sett mindre behov for kompetanse innen konfliktløsning. I kategorien som svarer at de i stor grad har behov for økt kompetanse innen konfliktløsning, er det allikevel dominans av de som har tidligere erfaring med psykiatri.

Det er en klar korrelasjon mellom egenvurdert behov for økt kompetanse inne konfliktløsning og psykiske lidelser ($r_s = 0,647$, $p = 0.000$), konfliktløsning og dyr-menneskeinteraksjon ($r_s = 0,594$, $p = 0.000$) og mellom behovet for kompetanse innen psykiske lidelser og dyr-menneskeinteraksjon ($r_s = 0,459$, $p = 0.000$) (Tabell 28).

Tabell 27 Forskjeller i behovet for økt kompetanse innen konfliktløsning etter om man har tidligere erfaring med psykiatri

I hvor stor grad gårdbrukeren har behov for økt kompetanse innen konfliktløsning:			
	I stor grad	I noen grad	I liten grad
Tidligere erfaring med psykiatri	10 (24,4 %)	14 (34,1 %)	17 (41,5 %)
Ingen tidligere erfaring med psykiatri	4 (12,9 %)	21 (67,7 %)	6 (19,4 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	2	7,998	0,018

Tabell 28 Korrelasjon mellom de ulike områdene med behov for økt kompetanse

Testing av korrelasjon med Spearmans Rank Correlation Coefficient:	r_s	P - verdi
Kompetanse innen konfliktløsning/psykiske lidelser	0,647	0,000
Kompetanse innen konfliktløsning/dyr menneske interaksjon	0,594	0,000
Kompetanse innen psykiske lidelser/ dyr menneske interaksjon	0,459	0,000

5.8 Hvordan tiltaket fungerer

Ut fra Tabell 29 kan man se at ca. 50 % av de spurte gårdbrukerne er generelt svært fornøyd med ordningen med Grønn omsorg for psykiatriske pasienter. Av de spurte er svært få misfornøyd (2,9 %).

Tabell 29 I hvor stor grad gårdbrukeren er fornøyd med ordningen Grønn omsorg for psykiatriske pasienter

Hvor fornøyd er gårdbrukeren er med ordningen Grønn omsorg for psykiatriske pasienter:					
	Svært fornøyd	Fornøyd	Blandet	Misfornøyd	Svært misfornøyd
Kvinner	21 (50,0 %)	14 (33,3 %)	5 (11,9 %)	-	2 (4,8 %)
Menn	10 (43,5 %)	10 (43,5 %)	3 (13,0 %)	-	-
Totalt	33 (47,1%)	26 (37,1 %)	9 (12,9 %)	-	2 (2,9 %)

På spørsmål om hvordan gårdbrukeren totalt sett synes kombinasjonen av husdyr og psykiatriske pasienter fungerer, er det ingen som oppgir at det fungerer dårlig, 6 av 10 oppgir at det fungerer meget bra, og 3 av 10 at det fungerer bra (Tabell 30). På spørsmål om dyrene blir stresset av brukerne, er det kun 1 av 10 som oppgir at dyrene i noen grad blir stresset, ingen svarer at dyrene blir betydelig stresset. Dyretyper som oppgis å bli stresset er gris, kyr og kalver.

Tabell 30 Gårdbrukerens syn på kombinasjonen av husdyr og psykiatriske pasienter

Hvordan gårdbrukeren totalt sett synes kombinasjonen av husdyr og psykiatriske pasienter fungerer:					
	Meget bra	Bra	Blandet	Dårlig	Meget dårlig
Kvinner	27 (62,8 %)	13 (30,2 %)	5 (7,0 %)	-	-
Menn	14 (56,0 %)	11 (44,0 %)	-	-	-
Totalt	46 (62,2 %)	24 (32,4 %)	4 (5,4 %)	-	-

5.9 Praktiske anbefalinger fra gårdbrukeren

Antall dager og timer per uke med Grønn omsorg som gårdbrukerne anbefaler for den type brukere de har på gården sin nå er veldig varierende (Tabell 31). De fleste vil anbefale 2 – 4 dager, og mellom 7 og 20 timer per uke.

Tabell 31 Viser antallet dager og timer per uke gårdbrukeren vil anbefale med Grønn omsorg for den type brukere som er på gården

Hvor mange dager per uke gårdbrukeren vil anbefale med Grønn omsorg med husdyr for den type tilbud og brukere de har:						
	1 dag	2 dager	3 dager	4 dager	5 dager	> 5 dager
Kvinner	1 (2,5 %)	12 (30,0 %)	9 (22,5 %)	11 (27,5 %)	4 (10,0 %)	3 (7,5 %)
Menn	-	5 (21,8 %)	11 (47,8 %)	3 (13,0 %)	3 (13,0 %)	1 (4,4 %)
Totalt	2 (2,9 %)	17 (24,7 %)	20 (29,0 %)	15 (21,7 %)	8 (11,6 %)	7 (10,1 %)

Hvor mange timer per uke gårdbrukeren vil anbefale med Grønn omsorg med husdyr for den type tilbud og brukere de har:				
	< 6 timer	7 – 12 timer	13 – 20 timer	> 20 timer
Kvinner	6 (15,0 %)	15 (37,5 %)	15 (37,5 %)	4 (10,0 %)
Menn	4 (17,4 %)	8 (34,8 %)	10 (43,4 %)	1 (4,4 %)
Totalt	11 (16,0 %)	23 (33,3 %)	27 (39,1 %)	8 (11,6 %)

I Tabell 32 er flere grupper fra Tabell 31, del 2 slått sammen av hensyn til statistisk bearbeiding. Man ser at gårdbrukeren sjelden anbefaler særlig mye mer eller mindre med Grønn omsorg enn det de i utgangspunktet gir. Unntaket er hos de som har døgntilbud. Flertallet av disse anbefaler under 20 timer med Grønn omsorg per uke ($\chi^2 = 22,570$, $p = 0.000$).

Tabell 32 Viser sammenhengen mellom antallet timer som gis med Grønn omsorg per uke, og antallet timer per uke gårdbrukeren anbefaler.

Hvor mange timer per uke anbefales med grønn omsorg	< 20 timer	> 20 timer
Gir ≤ 20 timer Grønn omsorg per uke	49 (100,0 %)	-
Gir > 20 timer Grønn omsorg	10 (58,8 %)	7 (41,2 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	1	22,570	0,000

Tabell 33 omhandler andre typer gårdsarbeid som kan være aktuelle som sysselsetting i Grønn omsorg for den type brukere som er hos gårdbrukeren. Traktorkjøring og fôrproduksjon er det mange som ikke er positive til. De aktivitetene som kom best ut som alternativ sysselsetting er vedhogst, vedlikehold, samt gjerding og ettersyn med beiter.

Gårdbrukeren ble også spurt om andre brukergrupper kunne ha utbytte av tilrettelagt sysselsetting på gård. I Tabell 34 vises i hvilken grad gårdbrukeren mener de forskjellige gruppene kan ha utbytte av et slikt tilbud, de fleste svarer ganske positivt for at alle gruppene kan ha utbytte av et slikt tilbud.

Tabell 33 Viser i hvor stor grad enkelte andre typer gårdsarbeid kan være av interesse for Grønn omsorg

Annet gårdsarbeid som kan være av interesse					
	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Traktorkjøring	5 (7,0 %)	11 (15,5 %)	26 (36,6 %)	7 (9,9 %)	22 (31,0 %)
Fôrproduksjon	3 (4,1 %)	12 (16,2 %)	32 (43,2 %)	17 (23,0 %)	10 (13,5 %)
Vedhogst	16 (21,9 %)	22 (30,1 %)	27 (37,0 %)	4 (5,5 %)	4 (5,5 %)
Vedlikehold	12 (16,7 %)	18 (25,0 %)	33 (45,8 %)	4 (5,6 %)	5 (6,9 %)
Gjerding og ettersyn med beiter	13 (17,8 %)	28 (38,3 %)	23 (31,5 %)	5 (6,9 %)	4 (5,5 %)
Reparasjon av landbruksmaskiner og utstyr	6 (8,2 %)	8 (11,0 %)	26 (35,6 %)	15 (20,6 %)	18 (24,6 %)

Tabell 34 Viser i hvor stor grad enkelte andre brukergrupper kan være av interesse for Grønn omsorg

Andre brukergrupper som kan ha utbytte av tilrettelagt sysselsetting på gård					
	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Gårdsbarnehage	20 (27,0 %)	39 (52,7 %)	11 (14,8 %)	1 (1,4 %)	3 (4,1 %)
Besøksgård for barn	34 (45,4 %)	35 (46,7 %)	4 (5,3 %)	1 (1,3 %)	1 (1,3 %)
Barn knyttet til barnevern	43 (57,4 %)	28 (37,3 %)	4 (5,3 %)	-	-
Besøksgård for skolebarn i grunnskolen	32 (42,7 %)	31 (41,3 %)	11 (14,7 %)	-	1 (1,3 %)
Tilrettelagt undervisning i videregående skole	24 (32,0 %)	35 (46,7 %)	13 (17,3 %)	3 (4,0 %)	-
Psykisk utviklingshemming	27 (36,0 %)	36 (48,0 %)	12 (16,0 %)	-	-
Mennesker med rusproblemer	26 (35,6 %)	31 (42,5 %)	14 (19,2 %)	-	2 (2,7 %)

5.10 Velferd og trivsel med Grønn omsorgstilbud

De fleste gårdbrukere opplever det som meget tilfredsstillende å jobbe med tilrettelagt sysselsetting med bruk av husdyr (Tabell 35).

Tabell 35 Hvordan gårdbrukeren opplever det å delta i arbeid med tilrettelagt sysselsetting med husdyr (Grønn omsorg)

Hvordan gårdbrukeren opplever det å jobbe med tilrettelagt sysselsetting med husdyr:					
	Meget tilfredsstillende	Tilfredsstillende	Greit	Lite tilfredsstillende	Ikke tilfredsstillende
Kvinner	23 (54,8 %)	14 (33,3 %)	5 (11,9 %)	-	-
Menn	14 (56,0 %)	6 (24,0 %)	5 (20,0 %)	-	-
Totalt	41 (56,1 %)	21 (28,8 %)	11 (15,1 %)	-	-

Tabell 36 viser gårdbrukerens tilfredsstillelse ved å jobbe med Grønn omsorg sammenlignet med utdanningsnivå. Ut fra tabellen kan man se at de med grunnskoleutdanning føler seg mest tilfredsstillt med denne jobben (100 %). Deretter kommer de med høyskoleutdanning (92,6 %). Det er klare forskjeller mellom gruppene ($\chi^2 = 6,069$, $p = 0.048$).

Tabell 36 Hvordan utdanningsnivå virker inn på gårdbrukerens opplevelse av det å jobbe med tilrettelagt sysselsetting med husdyr

Hvordan gårdbrukeren opplever det å jobbe med tilrettelagt sysselsetting med husdyr:			
	Tilfredsstillende	Greit	Lite tilfredsstillende
Grunnskole	7 (100,0 %)	-	-
Videregående	20 (71,4 %)	8 (28,6 %)	-
Høgskole	25 (92,6 %)	2 (7,4 %)	-

Kjiiikvadrattest	DF	Q	p
	2	6,069	0,048

Som vist i Tabell 37 er det signifikante forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder ønsket om å videreføre/fortsette med Grønn omsorg. Det er en større andel av mennene som ikke har ønske om å fortsette med Grønn omsorg ($\chi^2 = 4,587$, $p = 0.032$).

Tabell 37 Om gårdbrukeren har lyst til å videreføre/fortsette med Grønn omsorg, og forskjellen mellom kvinner og menn når det gjelder ønske om videreføre/fortsette med Grønn omsorg

Om arbeidet er noe gårdbrukeren har lyst til å videreføre/fortsette med:	Ja	Nei
Kvinner	42 (97,7 %)	1 (2,35 %)
Menn	20 (83,3 %)	4 (16,7 %)
Totalt	50 (92,9 %)	5 (7,1 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	1	4,587	0,032

På spørsmål om hvor sikker gårdbrukeren er på å fortsette med Grønn omsorg svarer 6 av 7 at de helt sikkert eller ganske sikkert kommer til å fortsette med Grønn omsorg (Tabell 38). Kun en oppgir å helt sikkert ikke fortsette med Grønn omsorg.

Tabell 38 Om gårdbrukeren kommer til å fortsette med Grønn omsorg

Om gårdbrukeren kommer til å fortsette med Grønn omsorg på gården:					
	Helt sikkert	Ganske sikkert	Muligens	Muligens ikke	Helt sikkert ikke
Kvinner	27 (62,8 %)	10 (23,3 %)	5 (11,6 %)	-	1 (2,3 %)
Menn	10 (38,4 %)	12 (46,2 %)	1 (3,9 %)	3 (11,5 %)	
Totalt	41 (53,9 %)	24 (31,6 %)	6 (7,9 %)	4 (5,3 %)	1 (1,3 %)

Ved å sammenligne hvor sikkert gårdbrukeren kommer til å fortsette med Grønn omsorg med om gårdbrukeren har tidligere erfaring med psykiatri, ser man (Tabell 39) at de som tidligere har slik erfaring er mer sikre på at de kommer til fortsette enn de som ikke har slik erfaringen fra før ($\chi^2 = 6,533$, $p = 0.038$).

Tabell 39 Forskjeller på hvor sikkert gårdbrukeren vil fortsette med Grønn omsorg etter om den har tidligere erfaring med psykiatri eller ikke

Om gårdbrukeren kommer til å fortsette med Grønn omsorg på gården:			
	Helt sikkert/ Ganske sikkert	Muligens	Muligens ikke / Helt sikkert ikke
Tidligere erfaring med psykiatri	39 (95,2 %)	1 (2,4 %)	1 (2,4 %)
Ingen tidligere erfaring med psykiatri	23 (74,2 %)	5 (16,1 %)	3 (9,7 %)

Kjikkvadrattest	DF	Q	p
	2	6,533	0,038

Det ble også spurt om Grønn omsorg ga gårdbrukeren økt livskvalitet i forhold til det å drive tradisjonelt landbruk. Hele 6 av 7 oppga at livskvaliteten i stor grad, eller i svært stor grad økte i forhold til det å drive med tradisjonelt landbruk (Tabell 40). Kun 3 oppga at livskvaliteten i liten grad økte med å ha Grønn omsorg på gården for psykiatriske pasienter. Av tabellen kan man se at kvinner i større grad enn menn oppgir at livskvaliteten i svært stor grad blir økt.

Tabell 40 Viser i hvilken grad Grønn omsorg gir gårdbrukeren økt livskvalitet i forhold til det å drive tradisjonelt landbruk

I hvilken grad arbeidet med Grønn omsorg gir økt livskvalitet i forhold til det å drive med tradisjonelt landbruk:

	Svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad
Kvinner	21 (47,7 %)	18 (40,9 %)	3 (6,8 %)	2 (4,6 %)	-
Menn	7 (26,9 %)	16 (61,6 %)	3 (11,5 %)	-	-
Totalt	30 (39,0 %)	37 (48,0 %)	7 (9,1 %)	3 (3,9 %)	-

Første del av Tabell 41 tar for seg motivasjonsfaktorer for å begynne med Grønn omsorg på gården. Den viktigste motivasjonsfaktoren ser ut til å være muligheten til økt inntekten på gården. Dernest kommer anledningen til å kombinere gårdsdriften med det yrket gårdbrukeren er utdannet til, og det å kunne arbeide sammen med ektefelle/samboer.

Andre del av Tabell 41 tar for seg motivasjonsfaktorer for å fortsette med Grønn omsorg. Den viktigste faktoren for dette er også å forbedre inntekten på gården. Dernest kommer muligheten til å se eventuelle positive effekter av tiltaket på brukeren og anledningen til å kombinere gårdsdriften med det tilleggsyrket gårdbrukeren er utdannet til.

Tabell 41 Viser ulike motivasjonsfaktorer som kan være aktuelle for å begynne med Grønn omsorg, og motivasjonsfaktorer som kan være aktuelle for å fortsette med Grønn omsorg. Etter hver faktor er det oppgitt antallet kvinner, menn og totalt der faktoren hadde betydning

Motivasjonen for å begynne med Grønn omsorg:	Kvinner	Menn	Totalt
(n totalt = 78, n kvinner = 45, n menn = 26)			
Anledningen til å kombinere gårdsdriften med det yrket gårdbrukeren er utdannet til	24	10	36
Forbedre inntekten på gården	33	21	57
Arbeide sammen med ektefelle/samboer	22	8	35
Kombinere levebrød på gården med omsorg for egne barn	21	3	28
Interesse for å omstille seg for å kunne fortsette med gårdsdrift	17	10	27
Bevare bygninger på gården	7	3	12
Plikten til å føre gården videre	4	3	9

Motivasjonen for å fortsette med Grønn omsorg:	Kvinner	Menn	Totalt
(n totalt = 78, n for kjønn = 71)			
Anledningen til å kombinere gårdsdriften med det yrket gårdbrukeren er utdannet til	20	8	29
Forbedre inntekten på gården	33	20	57
Arbeide sammen med ektefelle/samboer	18	8	31
Kombinere levebrød på gården med omsorg for egne barn	18	4	24
Interesse for å omstille seg for å kunne fortsette med gårdsdrift	18	9	27
Bevare bygninger på gården	8	3	12
Plikten til å føre gården videre	4	3	7
Se eventuelle positive effekter av tiltaket på brukerne	31	14	48

Til slutt ble det stilt et spørsmål om hvilken betydning måltidet hadde for brukeren som ledd i Grønn omsorg. Hele 89,5 % oppgir at det i svært stor grad, eller i stor grad har betydning for brukeren. 1,3 % oppgir at måltid har liten betydning, mens 6,6 % oppgir at de ikke inkluderer måltider som en del av tilbudet.

6 Diskusjon

Ut fra denne undersøkelsen og undersøkelsen til Norsk senter for bygdeforskning, (Meistad og Fjeldavli, 2004) er tilbyderne for Grønn omsorg gjennomsnittlig noe yngre enn den tradisjonelle bonden i Landbruksundersøkelsen 2003 (Norsk landbrukssamvirke 2004). Arealmessig er det liten forskjell på brukerne fra denne undersøkelsen og den tradisjonelle bonden. Det er også klar kvinnedominans blant tilbudsgiverne, også dette både i denne undersøkelsen og i undersøkelsen til Norsk senter for bygdeforskning (Meistad og Fjeldavli, 2004). Grunnen til at gruppen som gir tilbud inne Grønn omsorg er en relativt ung gruppe med kvinnedominans, kan være at disse er i en fase i livet der det er behov for en totalt sett høyere inntekt enn for eldre gårdbrukere. De yngre brukerne kan også ha et ønske om omstillinger for å kunne fortsette med gårdsdrift. Generelt har yngre personer lettere for å omstille seg og tilpasse seg nye trender. Dette er noe som også gjelder i landbruket. Kvinnedominansen avspeiler muligvis dominansen av kvinner som utøvere i omsorgsykker. Tidligere erfaring med landbruk ser også ut til å ha betydning for etablering av tilbud innen Grønn omsorg. Få etablerer slikt tilbud uten å ha drevet gårdsdrift en stund. Mange har også tidligere erfaring med å arbeide med psykiatriske pasienter, noe som i mange tilfeller vil være en styrke for å etablere slike tilbud på gården. Slik erfaring vil føre til kunnskap om hva brukerne trenger/ønsker, og derfor gi bedre forutsetninger til å legge opp et godt tilbud.

Mange har en betydelig andel av driftsinntekten sin fra Grønn omsorg. Over 40 % har en driftsinntekt av Grønn omsorg som utgjør 50 % eller mer av den totale driftsinntekten. Dette indikerer at den alternative sysselsettingen på gården er en viktig inntektskilde, og kanskje nødvendig for å opprettholde driftsenheten. Inntektene av Grønn omsorg er proporsjonal med omfanget av tilbudet, men man må heller ikke glemme at mange har et lite tilbud, og derfor heller ikke den store inntekten av Grønn omsorg. Mange av disse har usikre avtaler med det offentlige, noe som gjør det usikkert om de kan fortsette å gi dette tilbudet.

Gårdbrukeren ble stilt spørsmål om hvor fornøyd han/hun var med kommunikasjon og samarbeid med primærkontakter for pasientene og helsepersonell. De fleste var fornøyd med dette. Imidlertid skilte de med tidligere erfaring fra psykiatrien seg ut som mer fornøyde. Dette kan være fordi disse personene i større grad selv jobber/har jobbet i helsevesenet og at dette gjør det lettere å samarbeide. Det kan også skyldes at disse basert på egen erfaring ikke i like stor grad har behov for samarbeid og kommunikasjon for å lykkes i sitt arbeid med brukerne. Også på

spørsmål om hjelp og veiledning svarte de flest svært positivt. Her skilte kvinnene seg ut som de som svarte mest positivt. Dette kan komme av at kvinner generelt har lettere for å ta imot hjelp. Det er også slik at de fleste som har tidligere erfaring med psykiatriske pasienter, og som fra før har en helsefaglig utdanning er kvinner. De fleste oppga også at de hadde noen som kunne kontaktes dersom det skulle oppstå problemer de selv ikke kan håndtere, noe som gir trygghet i arbeid med brukerne.

Når det gjelder effekter av tiltaket på brukerne er der ingen av gårdbrukerne som vurderer brukerne som dårligere etter de har startet på tilbud inne Grønn omsorg. Dette kan indikere at tilbud innen Grønn omsorg er effektivt, og at brukerne kan bli ”friskere” av å delta i på et slikt tilbud. Når det gjelder gårdbrukerens vurdering av denne bedringen er det en subjektiv vurdering som kan være annerledes enn hva brukeren selv opplever.

Av spørsmål om behov for økt kompetanse inne konfliktløsning, psykiske lidelser og dyr-menneskeinteraksjon, ser man at mange føler de i noen grad har behov for økt kompetanse innen disse områdene. Det området flest føler å ha mest kunnskap om er dyr-menneskeinteraksjon, dette kan komme av at gårdbrukerne fra før har god erfaring med husdyr, og at de har noe kjennskap til samspillet mellom mennesker og dyr. Det viser seg allikevel å være sterk korrelasjon mellom alle de ulike kompetansefeltene. De med tidligere erfaring med psykiatri har i noen grad mindre behov for kompetanse på disse feltene. For å redusere denne kunnskapsmangelen kan det være en løsning å arrangere kurs, seminarer og å utarbeide informasjonsmateriell innen de ulike fagfeltene. Dette er til en viss grad dekket gjennom etter- og videreutdanningskurs for gårdbrukere og helsepersonell som arrangeres av Senter for etter- og videreutdanning (SEVU) ved UMB, høgskolen i Gjøvik og universitetet i Rogaland i samarbeid med Fylkesmennesenes landbruksavdelinger.

Kurset ved SEVU har blant annet som mål at deltagerne skal utvikle forståelse for å kunne arbeide med mennesker med psykiske lidelser og få innsikt i hva gården med planter, dyr og grønne omgivelser kan bety for menneskers trivsel, velvære og utvikling (Brosjyren Grønn kunnskap til bruk i Grønn omsorg (2004)).

De fleste er svært fornøyd med ordningen Grønn omsorg for mennesker med psykiske lidelser i kombinasjon med husdyr. Kun noen få oppgir at husdyr blir stresset av brukerne. Det viser seg at de fleste gårdbrukere føler det meget tilfredsstillende med denne jobben, og har ønske om å videreføre/fortsette.

Flertallet av gårdbrukerne føler det også meget tilfredsstillende å jobbe med tilrettelagt sysselsetting for mennesker med psykiske lidelser. Sammenlignet med utdanningsnivå kan man se at de som har kun grunnskole utdanning føler mest tilfredsstillelse av denne jobben. Mulig kan dette komme av at de i denne type jobb får utfordringer og muligheter til å tilegne seg kunnskap, noe som mulig kan virke inn på selvfølelse og trivsel til gårdbrukerne. Videre viser det seg at kvinnene er de som i størst grad har ønske om å videreføre/fortsette med Grønn omsorg. Dette kan muligens igjen settes i sammenheng med at kvinner dominerer i omsorgsykker, og i større grad enn menn har en helsefaglig utdanning. På spørsmål om hvor sikker gårdbrukeren er på å fortsette, er det de som fra før har en helsefaglig utdanning som er mest sikre på dette. Disse har fra før mer erfaring, og har nok i noe større grad visst hva det innebærer å gi tilbud innen Grønn omsorg. De er også i den gruppen som føler at samarbeid og kommunikasjon med ansvarlige primærkontakter og ansvarlig hovedperson fungerer best, og av de som totalt sett føler minst behov for økt kompetanse. Dette er faktorer som mulig har betydning for ønsket om å fortsette med Grønn omsorg.

Som kommentarer på hvorfor de ønsker å fortsette er det mange som uttaler at det er givende, utfordrende og at det er inspirerende å se positive effekter på brukerne. Økonomi er også i mange tilfeller oppgitt som motivasjonsfaktor for å fortsette med Grønn omsorg.

Gårdbrukerne ble spurt om livskvaliteten i forhold til det å drive tradisjonelt landbruk. De fleste oppga at denne økte fra stor til i svært stor grad. Dette kan ha mange årsaker som blant annet sikrere økonomi, et meningsfylt arbeid der man kan se positive effekter på brukere og man kan få et større sosialt nettverk enn det mange tradisjonelle gårdbrukere har. Det siste er ikke minst viktig i en tid med stadig færre utøvende gårdbrukere.

Undersøkelsen viser også at gårdbrukeren ofte anbefaler det samme antallet dager og timer per uke med Grønn omsorg med husdyr for hver bruker, som de selv har erfaring med. Kun de med døgntilbud oppgir noe mindre tid med Grønn omsorg enn det de selv gir som anbefalt. Dette er ofte private forpleiningsinstitusjoner der fokus ikke bare er Grønn omsorg med husdyr.

Gårdbrukeren ble også spurt om annet type gårdsarbeid som kan være aktuelt for Grønn omsorg. Her kom enkle oppdrag som vedhogst, vedlikehold og gjerdning og ettersyn med beiter best ut. Mange mente oppdrag som traktorkjøring og vedlikehold av maskiner og utstyr er av oppgaver som er mindre egnet for den gruppen av brukere de hadde på sin gård. Kommentarer som var

skrevet på en del av skjemaene var at brukerne på deres gård ikke fungerte godt nok til å kunne utføre slike oppgaver.

På spørsmål om andre aktuelle brukergrupper for Grønn omsorg var mange veldig positive til alle foreslåtte brukergrupper (gårdbarnehage, besøksgård for barn, barn knyttet til barnevern, besøksgård for skolebarn i grunnskolen, tilrettelagt undervisning i videregående skole, psykisk utviklingshemming og mennesker med rusproblemer).

Det ble stilt spørsmål om motivasjonsfaktorer for å begynne med Grønn omsorg, og faktorer som motiverer til å fortsette. På begge disse spørsmålene kom muligheten til å forbedre inntekten på gården best ut, dernest kommer anledningen til å kombinere gårdsdriften med det yrket gårdbrukeren er utdannet til som motivasjon for å begynne med Grønn omsorg. For å fortsette med Grønn omsorg kommer som nummer to muligheten til å se eventuelle positive effekter av tiltaket på brukeren, dernest anledningen til å kombinere gårdsdriften med det tilleggsyrket gårdbrukeren er utdannet til. Norsk senter for bygdeforskning har stilt ett tilsvarende spørsmål som ikke inneholder spørsmålet om eventuelle positive effekter på brukerne. Her kommer muligheten til å forbedre inntekten på gården ut som faktoren med høyest betydning, dernest anledningen til å kombinere gårdsdriften med det yrket gårdbrukeren er utdannet til. Man ser dermed at min gruppe med tilbudsgivere har de samme motivasjonsfaktorer som de som også gir andre tilbud innen Grønn omsorg (Meistad og Fjeldavli, 2004).

Avslutningsvis ble det stilt spørsmål til måltiders betydning for Grønn omsorg. De fleste var veldig positive til dette. Noen kom også med kommentarer om at dette var veldig sosialt, virket samlende og en god måte å bli kjent med brukerne.

I denne kartleggingen valgte jeg å bruke en kvantitativ spørreundersøkelse som ble sendt ut til alle gårdbrukere som var registrert hos fylkeskontaktene som tilbudsgivere for Grønn omsorg for personer med psykiske lidelser. En annen metode som hadde vært aktuell var kvalitativ undersøkelse med dybdeintervjuer. Jeg valgte å heller benytte en kvantitativ undersøkelse, da jeg fikk muligheten til å nå samtlige tilbudsgivere siden utvalget i utgangspunktet var lite. På denne måten har jeg også i større grad sikret et representativt utvalg for gruppen. Svarprosenten på denne undersøkelse ble 63,7 %. Undersøkelsen til Norsk senter for bygdeforskning i Trondheim hadde en svarprosent på 60,6 % (Meistad og Fjeldavli, 2004). I spørreundersøkelsen har jeg også gjort det mulig å komme med utfyllende kommentarer dersom det var ønskelig. Dette åpnet muligheten til å få mer detaljerte opplysninger som man ellers kunne ha fått i dybdeintervjuer.

En mangel som i ettertid er oppdaget ved spørreskjemaet er at det ikke er noe spørsmål om hvor lenge gårdbrukeren har gitt tilbud innen Grønn omsorg. Det hadde vært en styrke for undersøkelsen om det hadde vært med. Spørsmålene om husdyr var heller ikke helt riktig framstilt, da de mangler noen alderskategorier for gris og storfe. Tallene ble derfor ikke sammenlignbare med tall fra Norsk landbrukssamvirke 2004. Grunnet disse manglene har jeg valgt å utelate husdyrstatistikk fra denne undersøkelsen.

7 Konklusjon

Grønn omsorg for mennesker med psykiske lidelser viser seg å være noe som gårdbrukerne i stor grad ser på som et meningsfylt og inntektsbringende arbeid.

For å sikre gode tilbud innen Grønn omsorg også i fremtiden bør det satses på utviding av allerede etablerte tilbud for de som ønsker det. Det bør også satses på langsiktige kontrakter så inntektsgrunnlaget blir sikret over tid. På denne måten får gårdbrukerne muligheten til å bygge opp en bærekraftig ”bedrift” med gode tilbud til brukerne. Slik det er i dag er det mange som har kortsiktige og usikre avtaler med det offentlige. Dette gir usikre arbeidsforhold, og gjør at de ikke tør å satse på å utvide og bygge opp et bedre tilbud.

De fleste har fått en form for informasjon og opplæring før de ble vert. Man bør allikevel sørge for at alle får denne informasjonen. Det beste hadde vært om man kunne utarbeidet et standardisert informasjonsopplegg som alle tilbudsgivere skal igjennom før de kan gi tilbud innen Grønn omsorg. Dette vil være en kvalitetssikring å øke kvaliteten på tilbudene til brukerne. En bør også satse på tett oppfølging og evaluering av tilbud fra primærkontakter og helsevesen hele den tiden det er brukere på de ulike gårdsbrukene.

Grønn omsorg er en måte å kunne opprettholde levende bygder på, samtidig som flere kan dra nytte av det gode miljøet som er på en gård. Ved denne formen for sysselsetting kan gårdbrukerne få bedre økonomi i form av et sikkert inntektsbringende arbeid. God økonomi gir mindre bekymringer og kan føre til økt livskvalitet hos gårdbrukerne.

Det viser seg at gårdbrukerne vurderer effektene av Grønn omsorg som god, og de fleste trives veldig godt i sitt arbeid med Grønn omsorg.

8 Litteratur

Aasland T., Strandli B., Bakkebø O., Skage S., Olsen J.F., Amundsen R.S., Jakobsen T. 2003. Bruk av gården som ressurs for opplærings-, helse- og sosialsektoren: Rapport fra det nasjonale prosjektet 2000-2002, 35 s. Inn på tunet www.innpaatumet.no.

Berget B., Braastad B.O., Ekeberg Ø. 2002. Grønn omsorg med husdyr for mennesker med psykiske lidelser. Rapport fra pilotprosjekt, et samarbeid mellom Institutt for husdyrfag, Norges landbrukshøgskole og Institutt for medisinske atferdsfag, Universitetet i Oslo. Inn på tunet www.innpaatumet.no.

Proposal for a COST Action "Green Care in Agriculture". 2005. Technical Annex, 12 s.

Fine A. 2000. Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice. Academic Press, San Diego, USA, 481 s.

Fowler J., Cohen L., Jarvis P. 1998. Practical Statistics for Field Biology. Second Edition. John Wiley & Sons Ltd, England, 259 s.

Granger B. P., Kogan L. 2000. Animal-Assisted Therapy in Specialized Settings. I: Fine A. Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice. Academic Press, San Diego, USA, s 213-251.

Landbruks- og matdepartementet 2005. Landbruk – mer enn landbruk. Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling. Landbruks- og matdepartementet, M-0729 B, 37 s.

Meistad T. og Fjeldavli E. 2004. Grønn omsorg og Inn på tunet: Frekvensrapport fra en spørreundersøkelse blant norske gårdbrukere. Universitetssenteret Dragvoll, ISSN-nr. 1503-2035, 40s. Inn på tunet www.innpaatumet.no.

Norges Bondelag. Tiltaksplan for Norges Bondelag 2004/2005.

Norsk Landbrukssamvirke. 2004. Aktuelle tall. Norsk Landbrukssamvirke, 63s. Norsk Landbrukssamvirke www.landbruk.no, Statistisk sentralbyrå (SSB) www.ssb.no.

Senter for etter- og videreutdanning – NLH. 2004. Kurs i Grønn kunnskap til bruk i Grønn omsorg, 4 s.

Sørbrøden Ø., Lærum K.T., Lærum E. 2000. Tilrettelagt sysselsetting for mennesker med psykiske lidelser. Grønn omsorg i Vestfold, 47 s. Inn på tunet www.innpaatumet.no.

Forskrift om individuell plan etter helselovgivningen og sosialtjenesteloven (Forskrift om individuell plan). 2004. FOR-2004-12-23-1837. Lovdata (LD) www.lovdata.no.

Lov om helsetjenesten i kommunene (Kommunehelsetjenesteloven). 1982. LOV-1982-11-19-66 ISBN 82-504-1395-4. Lovdata (LD) www.lovdata.no.

Lov om pasientrettigheter (Pasientrettighetsloven). 1999. LOV-1999-07-02-63. Lovdata (LD) www.lovdata.no.

Lov om spesialisthelsetjenesten m.m. (Spesialisthelsetjenesteloven). 1999. LOV-1999-07-02-61.
Lovdata (LD) www.lovdata.no.

St. prp. nr. 63 (1997-98) Om opptrappingsplan for psykisk helse 1999-2006. Endringer i stasbudsjett for 1998. Odin www.odin.dep.no.

VEDLEGG 1, SPØRRESKJEMA

Spørreskjema

Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser - sett fra bondens side

Bakgrunn

1. Kjønn til hovedansvarlig:

- kvinne
- mann

2. Alder:

- 20 –29
- 30 –39
- 40 – 49
- 50 –59
- ≥ 60

3. Sivil stand:

- ugift
- gift/samboer
- separert
- skilt
- enke/enkemann

4. Barn:

Hvor mange barn har du? ____

Hvor mange barn under 18 år bor sammen med deg/dere? ____

Hvor mange barn over 18 år bor sammen med deg/dere? ____

Utdanning og yrke

5. Utdanning:

- grunnskole
- videregående skole
- allmennfag/gymnas
- helse og sosial utdanning
- naturbruk (landbruksskole)
- annen yrkesutdanning, hva? _____
- universitets/ høgskoleutdannelse < 4 år
- sykepleier
- vernepleier
- annet _____
- universitets/ høgskoleutdannelse ≥ 4 år
- lege
- psykiater
- psykolog
- psykiatrisk sykepleier
- NLH kandidat
- annet _____
- annen aktuell utdanning, hva? _____

6. Yrke:

- heltidsgårdbruker
- deltidsgårdbruker < 25%
- deltidsgårdbruker 25-49%
- deltidsgårdbruker 50-74%
- deltidsgårdbruker 75-100%

7. Har du yrke utenfor gården?

- nei
- ja, hva? _____

Driftsform

8. Hvor mye innmark inngår i drifta?

- < 50 daa
- 50 – 99 daa
- 100 – 299 daa
- 300 – 500 daa
- > 500 daa

9. Hvor mye skog inngår i drifta?

- 50 – 99 daa
- 100 – 299 daa
- 300 – 500 daa
- > 500 daa

10. Hvilke type(r) husdyr inngår i drifta? (sett flere kryss om nødvendig)

- melkekyr _____ ant. dyr
kalver 3-5 mnd _____ ant. dyr
kalver 6-12 mnd _____ ant. dyr
kjøttfe _____ ant. dyr
sau _____ ant. vinterfôret
geit _____ ant. dyr
gris _____ ant. dyr
fjærfe _____ ant. dyr
hest _____ ant. dyr
annet, hva? _____,
_____ ant. dyr

11. Hvilke type(r) husdyr inkluderes i arbeidet med Grønn omsorg? (sett flere kryss om nødvendig)

- melkekyr _____ ant. dyr
kalver 3-5 mnd _____ ant. dyr
kalver 6-12 mnd _____ ant. dyr
kjøttfe _____ ant. dyr
sau _____ ant. vinterfôret
geit _____ ant. dyr
gris _____ ant. dyr
fjærfe _____ ant. dyr
hest _____ ant. dyr
annet hva? _____,
_____ ant. dyr
kjæledyr (hund, katt, kanin), type dyr, og antall

12. Annen drift/aktivitet på gården som inkluderes i "Grønn omsorg"

- skogbruk
- jordbruk
- bruk av utmark til friluftsliv
- drivhus
- hagebruk
- annet _____

Spørsmål 13-15 besvares av gårdbruker (hovedansvarlig for tradisjonell gårdsdrift)

13. Hvor lenge har du vært gårdbruker:

- mindre enn fem år
- 5-10 år
- 11- 15 år
- 16-25 år
- over 25 år

14. Har du tidligere erfaring med gårdsarbeid før du overtok driften?

- ingen
- jobbet på gård tidligere
- kommer fra gård

15. Har du drevet gårdsdrift før du etablerte tilbud innen Grønn omsorg?

- ja, tilbudet har blitt tilleggsnæring til ordinær gårdsdrift
- nei, flyttet til/kjøpte gård for å etablere slike tilbud
- annet _____

Spørsmål 16-18 besvares av hovedansvarlig for grønn omsorg, hvis dette er en annen enn gårdbrukeren (Hvis hovedansvarlig og bruker er den samme besvares ikke disse spørsmålene)

16. Hvor lenge har du vært gårdbruker:

- mindre enn fem år
- 5-10 år
- 11- 15 år
- 16-25 år
- over 25 år

17. Har du tidligere erfaring med gårdsarbeid

- ingen
- jobbet på gård tidligere
- kommer fra gård

18. Har du drevet gårdsdrift før du etablerte tilbud innen Grønn omsorg?

- ja, tilbudet har blitt tilleggsnæring til ordinær gårdsdrift
- nei, flyttet til/kjøpte gård for å etablere slike tilbud
- annet _____

Spørsmål 19-60 besvares av hovedansvarlig for Grønn omsorg

19. Har du tilbud innen Grønn omsorg nå?

- ja
- nei, når sluttet du?

20. Har du tidligere jobbet med psykiatriske pasienter

- ja
- nei

21. Hvis du ikke er gårdbrukeren, er gårdbrukeren aktivt med i arbeidet med "Grønn omsorg"?

- ja
- nei

Syssetting

22. Hvor mange sysselsatte har du i gårdsarbeidet?

familiemedlemmer:

ektefelle/samboer ____

foreldre/svigerforeldre ____

andre familiemedlemmer ____

andre ansatte ____

23. Hvor mange sysselsatte har du i arbeidet med grønn omsorg?

familiemedlemmer:

ektefelle/samboer ____

foreldre/svigerforeldre ____

andre familiemedlemmer ____

andre ansatte ____

24. Hvor mange pasienter har du totalt på gården?

- 1 -2
- 3 - 5
- 6-8
- 9 -15
- mer enn 15

25. Kan du anslå hvor mange timer i snitt per uke hver pasient er på gården?

- < 5 timer
- 5-9 timer
- 10- 20 timer
- 20 – 30 timer
- > 30 timer
- har døgntilbud

Økonomi

26. Kan du anslå årlig driftsinntekt for 2003 når det gjelder Grønn omsorg, eller det siste året du drev med ”Grønn omsorg”?

- inntil kr 100.000
- kr 100-200.000
- kr 200-500.000
- over 500.000

27. Kan du anslå hvor stor %-andel av driftsinntekten som kommer fra arbeidet med ”Grønn omsorg”?

- < 10 %
- 10 - 25 %
- 25 – 49 %
- 50 –74 %
- 75 –100 %

28. Hvordan vurderer du lønnsomheten ved Grønn omsorg i forhold til de andre landbruksproduksjonene?

- mye bedre lønnsomhet
- noe bedre lønnsomhet
- omtrent like lønnsomt
- noe lavere lønnsomhet
- mye lavere lønnsomhet

29. Hvem er oppdragsgiver for prosjektet?

- kommune
- stat
- privat næringsvirksomhet

30. Hvilken oppgjørsform har dere med det offentlige?

- på timebasis
- på oppdrag
- ansatt, lønnet direkte fra offentlig sektor
- samarbeid med helsevesen

31. Hvor fornøyd er du med samarbeidet med helsepersonell?

- svært fornøyd
- ganske fornøyd
- brukbart
- misfornøyd
- svært misfornøyd

32. Hvordan er kommunikasjonen med ansvarlig hovedperson for pasienter?

- svært god
- god
- brukbar
- dårlig
- svært dårlig

33. Har du noen du raskt kan kontakte hvis det oppstår en situasjon som du selv ikke kan håndtere?

- ja, på dag og kveldstid
- kun på dagtid
- ingen

34. Er det noen form for evaluering av tiltaket?

- ja, ukentlig
- ja, månedlig
- ja, men ikke noen fast rutine
- ved behov
- aldri

35. I hvilken grad får du den hjelp og veiledning du trenger?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad
- har aldri hatt behov for hjelp

36. Har du opplevd at det har oppstått problemer i forhold til hjelp og veiledning?

- nei
- ja, evt. hvilke, og hvordan kan de løses (beskriv bakerst i skjemaet)

37. Fikk du noen form for opplæring/opplysning før du ble vert?

- informasjonsmøte / muntlig informasjon
- hadde ikke behov for informasjon
- hadde et kurs
- fikk skriftlig informasjon/opplæring
- fikk lite/ingen informasjon

Spørsmål 38-42 angår effekter av tiltaket på brukere. Svar for en gjennomsnittlig bruker hvis du har hatt flere.

38. I hvilken grad har brukerens aktivitetsnivå endret seg med at tiltaket med Grønn omsorg med husdyr startet?

- mye høyere
- noe høyere
- omtrent som før
- noe lavere
- mye lavere

39. Har brukeren etter din vurdering fått økt mestringsevne (hvordan de takler utfordringer)?

- mye bedre mestringsevne
- bedre mestringsevne
- omtrent som før
- noe dårligere mestringsevne
- mye dårligere mestringsevne

40. Har brukeren etter din vurdering fått økt arbeidsevne?

- mye bedre arbeidsevne
- bedre arbeidsevne
- omtrent som før
- noe dårligere arbeidsevne
- mye dårligere arbeidsevne

41. Har brukeren blitt mer utadvendt og pratsom enn før de startet på tiltaket?

- mye mer utadvendt og pratsom
- noe mer utadvendt og pratsom
- omtrent som før
- noe mindre utadvendt og pratsom
- mye mindre utadvendt og pratsom

42. I hvor stor grad tror du pasienten har hatt utbytte av arbeid og kontakt med dyr?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

43. Hvor fornøyd er du med ordningen med Grønn omsorg for psykiatriske pasienter?

- svært fornøyd
- fornøyd
- blandet
- misfornøyd
- svært misfornøyd

Kompetanse

44. I hvilken grad har du som vert behov for økt kompetanse innen konfliktløsning i forbindelse med brukere du har?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

45. I hvilken grad har du som vert behov for økt kompetanse innen Psykiske lidelser?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

46. I hvilken grad har du som vert behov for økt kompetanse innen dyr - menneske interaksjon (samspillet mellom dyr og mennesker)?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

47. Hvordan føler du totalt at kombinasjonen av husdyr og psykiatriske pasienter fungerer?

- meget bra
- bra
- blandet
- dårlig
- meget dårlig

48. Blir dyrene stresset av brukeren(e)?

- nei
- i noen grad
- ja, betydelig

49. Hvis dyrene blir stresset, er det en spesiell gruppe/art som er mer følsom enn andre?

- nei
 - ja, hvilke?
-
-

50. Hvordan opplever du som gårdbruker det å delta i prosjekt med tilrettelagt arbeid med husdyr (Grønn omsorg)?

- meget tilfredsstillende
- tilfredsstillende
- helt greit
- lite tilfredsstillende
- ikke tilfredsstillende

51. Er dette noe du har ønske om å videreføre/fortsette med?

- ja, hvorfor?

- nei, hvorfor ikke?

Praktiske anbefalinger

52. Hvor mange dager per uke vil du anbefale med ”Grønn omsorg” for det tiltaket du tilbyr og de typer brukere du har?

- 1 dag per uke
 2 dager per uke
 3 dager per uke
 4 dager per uke
 5 dager per uke
 mer enn 5 dager per uke

53. Hvor mange timer per uke vil du anbefale med ”Grønn omsorg” for det tiltaket du tilbyr og de typer brukere du har?

- inntil 6 timer
 mellom 7 og 12 timer
 mellom 13 og 20 timer
 mer enn 20 timer

54. Er det annet gårdsarbeid som kan være av interesse?

traktorkjøring:

- i svært stor grad
 i stor grad
 i noen grad
 i liten grad
 i svært liten grad

fôrproduksjon:

- i svært stor grad
 i stor grad
 i noen grad
 i liten grad
 i svært liten grad

vedhogst:

- i svært stor grad
 i stor grad
 i noen grad
 i liten grad
 i svært liten grad

vedlikeholdsarbeid:

- i svært stor grad
 i stor grad
 i noen grad
 i liten grad
 i svært liten grad

gjerding og ettersyn med beiter:

- i svært stor grad
 i stor grad
 i noen grad
 i liten grad
 i svært liten grad

reparasjon av landbruksmaskiner og utstyr:

- i svært stor grad
 i stor grad
 i noen grad
 i liten grad
 i svært liten grad

55. I hvilken grad tror du andre brukergrupper har utbytte av tilrettelagt sysselsetting på gård?

gårdsbarnehage:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

besøksgård for barn:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

barn knyttet til barnevern:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

besøksgård for skolebarn i grunnskolen:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

tilrettelagt undervisning i videregående skole:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

psykisk utviklingshemming:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

mennesker med rusproblemer:

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

Velferd

56. Vil du fortsette med Grønn omsorg på gården?

- helt sikkert
- ganske sikkert
- muligens
- muligens ikke
- helt sikkert ikke

57. I hvilken grad føler du at arbeidet med Grønn omsorg gir deg/dere økt livskvalitet, i forhold til det å kun drive med tradisjonelt landbruk?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad

58. Hva motiverte deg til å begynne med Grønn omsorg? (sett gjerne flere kryss)

- anledningen til å kombinere gårdsdrift med det yrket jeg er utdannet til
- forbedre inntekten på gården
- arbeide sammen med ektefelle/familiemedlemmer
- kombinere et levebrød på gården med omsorg for egne barn
- interesse for å omstille meg/oss for å fortsette med gårdsdrift
- bevare bygninger på gården
- plikt til å føre gården videre

59. Hva motiverer deg mest til å fortsette med Grønn omsorg? (sett gjerne flere kryss)

- anledningen til å kombinere gårdsdrift med det yrket jeg er utdannet til
- forbedre inntekten på gården
- arbeide sammen med ektefelle/familiemedlemmer
- kombinere et levebrød på gården med omsorg for egne barn
- interesse for å omstille meg/oss for å fortsette med gårdsdrift
- bevare bygninger på gården
- plikt til å føre gården videre
- se eventuelle positive effekter av tiltaket på brukeren(e)

60. I hvor stor grad har måltid betydning for brukeren som ledd i Grønn omsorg” på gården?

- i svært stor grad
- i stor grad
- i noen grad
- i liten grad
- i svært liten grad
- måltid brukes ikke

Takk for at du tok deg tid til å svare på spørreskjemaet!

Husk å sende skjemaet i den ferdig frankerte svarkonvolutten til:

Ingeborg Hønsen

Solberg

2164 Skogbygda

Spørreundersøkelse

Grønn omsorg med husdyr i landbruket for mennesker med psykiske lidelser - sett fra bondens side

Forskningsprosjekt ved Norges landbrukshøgskole, Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap, finansiert over Jordbruksavtalen. Norges forskningsråds prosjekt nr. 152747/110.

Denne spørreundersøkelsen utføres i forbindelse med et doktorgradsprosjekt ved Norges landbrukshøgskole (NLH) der det undersøkes om dyr kan ha positive effekter på den psykiske helsen til psykiatriske pasienter. I den forbindelse skal jeg som masterstudent i Natur-, helse- og miljøvern fag ved Høgskolen i Telemark (HiT) utføre denne spørreundersøkelsen der jeg skal undersøke følgende spørsmål:

- Hvordan du som gårdbruker opplever det å delta i prosjekter med tilrettelagt arbeid med husdyr (Grønn omsorg).
- Hvordan Grønn omsorg er tilrettelagt som næringsrettet tilleggfunksjon på gården?
- Er Grønn omsorg med brukere fra psykiatrien et tiltak som du som gårdbruker oppfatter som meningsfylt og har lyst til å videreføre?
- Gir aktiviteten økt livskvalitet for gårdbrukeren?
- Hvordan du opplever kommunikasjonen med Helsevesenet?
- Hvilke praktiske problemer kan oppstå, og hvordan kan disse evt. løses?
- Om du som gårdbruker føler/kan se om terapien har noen effekt på brukeren – i så fall hvilke?
- I hvilken grad har du som gårdbruker behov for økt kompetanse – i så fall på hvilke fagområder?

Det er ønskelig at den personen på gården som er hovedaktør på tilbudet innen Grønn omsorg besvarer skjemaet. Som regel vil det si den som mottar skjemaet i posten. I noen tilfeller vil ekteparet eller andre familiemedlemmer være likeverdige partnere i arbeidet. Det skal uansett kun være ett utfylt skjema per gård. Spørreskjemaet er på forhånd sendt på høring til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, slik at de har fått mulighet til å komme med innspill til undersøkelsen.

Gir du ikke slikt tilbud lenger, fyll ut skjemaet for det siste året du ga slikt tilbud.

Din deltagelse i undersøkelsen er frivillig, men for at undersøkelsen skal få et mest mulig representativt resultat er jeg avhengig av at flest mulig svarer, siden utvalget i utgangspunktet er lite. Er du i tvil om hva du skal svare, svar så godt du kan fremfor å la være. Hvis du vil gi utfyllende kommentarer, kan du skrive dette bakerst i skjemaet, og evt. merke dette med nummeret på spørsmålet det gjelder.

Det er fint om du fyller ut skjemaet så raskt som mulig og returnerer det i den vedlagte frankerte konvolutten, helst innen en uke etter at du har mottatt undersøkelsen.

Blant dem som returnerer utfylt skjema vil det bli trukket ut to gevinster fra Felleskjøpet Øst Vest: Ett stykk hørselvern med radio til en verdi av 840 kr, og ett vanlig hørselvern til en verdi av 203 kroner.

Alle svarene behandles konfidensielt. Svarene vil ikke bli brukt slik at de kan spores tilbake til deg eller ditt gårdsbruk. Hvis du lurer på noe i forbindelse med undersøkelsen, kan du kontakte Ingeborg Hønsen, telefon 995 65 462, ingeborghonsen@hotmail.com

Send utfylt spørreskjema til:

Ingeborg Hønsen

Solberg

2164 Skogbygda

Med vennlig hilsen

Ingeborg Hønsen

Mastergradsstudent ved HiT

Bente Berget

Stipendiat

benber@iha.nlh.no

Bjarne O. Braastad

Professor, prosjektleder

bjarbr@iha.nlh.no